

Kaisu Muuronen • Heikki Sariola • Marjo Varsa

Sijaishuolto sisältä päin – tekijät tietäjinä

Kysely alalla toimiville

ISBN 978-951-9424-67-5 (pdf)

Sijaishuolto sisältä päin – tekijät tietäjinä

Sisällysluettelo

1 Johdanto	3
2 Aineiston kuvailu	3
3 Kyselyn tulokset	5
3.1 Vastaaajien taustatiedot	5
3.2 Työolosuhteet	8
3.2.1 Henkilöstön ja lasten määrä	8
3.2.2 Sijaishuollon resurssit ja laatu	10
3.2.3 Rajoitukset sijaishuollossa	26
3.2.4 Jälkihuolto	28
3.2.5 Työturvallisuus	31
3.3 Lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämistarpeet	35
3.3.1 Tärkeimmät toimenpiteet sijaishuollon kehittämiseksi	35
3.3.2 Lastensuojelulain kehittämistarpeet	38
3.3.3 Perhehoitajalain uudistamistarpeet	42
4 Yhteenveto	45
5 Tiivistelmä	48
6 Lähteet	50

1 Johdanto

Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia toteuttivat yhteistyössä Ammatillisten Perhekotien Liiton ja Perhehoitoliiton kanssa touko-kesäkuussa 2009 kyselyn, jossa selvitettiin sijaishuollossa toimivien näkemyksiä alan tilasta ja työolosuhteista.

Kyselyssä kartoitettiin ja vertailtiin eri sijoitusmuodoissa eli lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa työskentelevien sekä toimeksiantosopimussuhteessa olevien perhehoitajien eli sijaisvanhempien näkemyksiä työolosuhteista, alan tilasta ja keskeisistä kehittämistarpeista. Lähtökohtana oli selvittää myös lastensuojelulain toteutumista sekä sen kehittämis- ja muutostarpeita sijaishuollon käytännön toimijoiden näkökulmasta.

Sijaishuoltoa ja sijaishuollon laatua työntekijän näkökulmasta vertailevaa tietoa ei ole ollut juuri saatavilla. Vertailutieto on tärkeää, sillä se antaa selvästi uusia näkökulmia sijaishuollon eri muotojen tilanteen arviointiin. Toisaalta vertailussa on omat ongelmansa, sillä sijaishuollon muodot eroavat toisistaan monessa suhteessa. Sijaishuoltomuotojen erilaisuus otettiin kyselyssä huomioon siten, että osa kysymyksistä suunnattiin vain tietyille vastaajaryhmille. Näin pyrittiin saamaan yleiskuva sijaishuollon alalla toimivien työolosuhteista, mutta ottamaan myös huomioon eri sijaishuoltomuotoja koskevat erityiskysymykset.

Raportin aluksi tarkastellaan sijaishuollon alalla toimivien työolosuhteita, aikuisten ja lasten määrän suhdetta sekä sijaishuollon laatua ja valvontaa. Raportin lopussa tarkastellaan sijaishuollon keskeisiä kehittämistarpeita, muun muassa vajaa kaksi vuotta sitten uudistetun lastensuojelulain osalta.

2 Aineiston kuvailu

Kyselyn perusjoukko oli lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa hoito- ja kasvatustehtävissä toimiva henkilökunta sekä toimeksiantosopimussuhteessa olevat perhehoitajat.

Lastensuojelulaitoksia, joissa lain mukaan voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ja laitoshuoltoa ovat lastenkodit ja nuorisokodit sekä koulukodit. Lisäksi lastensuojelulaitoksina pidetään muita näihin rinnastettavia yksiköitä. Tässä selvityksessä lastensuojelulaitoksilla tarkoitetaan lastenkoteja, nuorisokoteja, koulukoteja, vastaanottokoteja, perhetukikeskuksia ja pienryhmäkoteja tai vastaavia. **Ammatillisella perhekodilla** tarkoitetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisesti lääninhallituksen luvan saanutta perhekotia, jossa sijoitettujen lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu pääsääntöisesti kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä. **Perhehoidolla** tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa eli sijaisperheessä. Lasten ja nuorten perhehoitajia

kutsutaan myös sijaisvanhemmiksi. (www.sosiaaliportti.fi). Myös tässä selvityksessä perhehoitajista käytetään nimitystä sijaisvanhempi.

Aineisto kerättiin sähköisesti lähettämällä kyselyn linkki sähköpostitse Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n jäsenrekisterin jäsenille käyttäen hakukriteerinä jäsenen ilmoittamaa ammattinimikettä ja/ tai työpaikkaa. Ammattinimikkeen mukaan haettaessa hakukriteerinä oli toimiminen lastenkodin johtajana, perhekeskuksen johtajana tai lastensuojelulaitoksen ohjaajana. Työpaikan mukaan haettaessa hakukriteereinä olivat työskentely lastenkodissa, perhetukiyksikössä tai koulukodissa. Sähköposti lähetettiin yhteensä 1504 Talentian jäsenrekisterin jäsenelle. Sähköposteista 163 palautui takaisin lähettäjälle, joten kysely tavoitti 1341 vastaajaa.

Lisäksi kysely lähetettiin Ammatillisten Perhekotien Liiton jäsenperhekodeille, joista 95:lle oli sähköpostiosoite. Sähköpostiviestissä toivottiin, että kyselyä välitettäisiin kaikille kyseisessä perhekodissa hoito- ja kasvatustehtävissä toimiville työntekijöille. Ammatillisten perhekotien osalta tässä selvityksessä ovat siis edustettuina vain Ammatillisten Perhekotien liiton jäsenperhekodit.

Sijaisperheille kysely lähetettiin Perhehoitoliiton kautta. Perhehoitoliitto välitti kyselyn linkin kaikille alueyhdistyksilleen, lukuun ottamatta aikuisten perhehoitoon liittyviä yhdistyksiä. Yhdistyksiä oli 18. Alueyhdistykset välittivät kyselyn linkkiä edelleen jäsenilleen. Lisäksi linkki kyselyyn näkyi Perhehoitoliiton nettisivuilla ja sähköisessä oppimisympäristössä Optimassa, jota yhdistykset käyttävät.

Kyselyn vastausaika päättyi 23.6.2009, johon mennessä kyselyyn oli tullut yhteensä 563 vastausta. Koska ammatillisten perhekotien ja sijaisvanhempien kohdalla kyselyn linkkiä ei lähetetty henkilökohtaisiin sähköpostiosoitteisiin, ei kyselyn vastausprosenttia voida laskea.

Vastauksista ei voida tehdä tilastollisesti yleistettäviä johtopäätöksiä. Vastaajien määrä on kuitenkin niin suuri, että tuloksien voidaan olettaa heijastavan sijaishuollon alan käytännön toimijoiden näkemyksiä sijaishuollosta ja sen laadusta. Tulosten yleistämisessä on kuitenkin muistettava, että tietty epävarmuus liittyy siihen, että samasta laitoksesta tai perhekodista voi olla useita vastauksia.

Tässä raportissa tarkastellaan vuonna 2009 sijaishuollon tehtävissä toimineiden vastauksia, joita oli 511 (91 prosenttia kaikista vastauksista).

Taulukko 1. Työskentely sijaishuollon tehtävissä vuoden 2009 aikana.

	n	%
Kyllä	511	90,8
Ei	50	8,9
Ei vastausta	2	0,4
Yhteensä	563	100,0

3 Kyselyn tulokset

3.1 Vastaajien taustatiedot

Sijoitusmuodon mukaan tarkasteltuna noin puolet vastaajista työskenteli lastensuojelulaitoksissa. Hieman yli kolmannes vastaajista toimi sijaisvanhempana ja noin 13 prosenttia vastaajista työskenteli ammatillisissa perhekodeissa.

Taulukko 2. Sijaishuoltotehtävissä vuonna 2009 työskennelleet sijoitusmuodon mukaan.

	n	%
Lastensuojelulaitos ¹	264	51,7
Sijaisperhe	178	34,8
Ammatillinen perhekoti ²	68	13,3
Muu	1	0,2
Yhteensä	511	100,0

¹ Lastensuojelulaitoksissa työskennelleiden yleisimmät tehtävänimikkeet olivat ohjaaja, vastaava ohjaaja tai hoitaja (205 vastaajaa) ja lastensuojelulaitoksen johtaja (45). Muita ammattinimikkeitä olivat sijaishuollon perhetyöntekijä (6), sosiaalityöntekijä (3), erityistyöntekijä (1), perhekasvattaja (1), kuraattori (1) ja ammatillisen perhekodin vanhempi (2). Nämä ammatilliset perhekodit toimivat koulukodin yhteydessä.

² Ammatillisissa perhekodeissa työskennelleistä 45 toimi perhekodin vanhempana ja 20 ohjaajana tai hoitajana. Lisäksi kaksi vastaajaa ilmoitti toimivansa johtajana tai muussa johtavassa asemassa. Tässä ryhmässä on mukana myös yksi SOS-lapsikylässä työskennellyt vastaaja.

Tehtävänimikkeittäin tarkasteltuna suurin vastaajaryhmä oli lastensuojelulaitoksen ohjaajat ja hoitajat.

Taulukko 3. Sijaishuoltotehtävissä vuonna 2009 työskennelleet tehtävänimikkeen mukaan.

	n	%
Lastensuojelulaitoksen ohjaaja tai hoitaja	206	40,3
Lastensuojelulaitoksen johtaja tai muu johtavassa asemassa työskentelevä	47	9,2
Sijaisvanhempi	178	34,8
Ammatillisen perhekodin vanhempi	47	9,2
Ammatillisen perhekodin ohjaaja tai hoitaja	20	3,9
Muu	13	2,5
Yhteensä	511	100,0

Naisia (83 %) vastaajien joukossa oli selvästi enemmän kuin miehiä (17 %). Iältään vastaajat olivat 22–69-vuotiaita, keskimäärin 39-vuotiaita (mediaani 38 vuotta).

Vastaajien työkokemus lastensuojelun tehtävistä vaihteli alle vuodesta 34 vuoteen. Keskimäärin vastaajat olivat työskennelleet lastensuojelun tehtävissä noin 8 vuotta (mediaani 6 vuotta).

Lastensuojelulaitosten työntekijät olivat keskimäärin hieman muita ryhmiä nuorempia, ja näin ollen heillä oli myös hieman muita vähemmän kokemusta lastensuojelun tehtävistä.

Vastaajien yleisin koulutus oli opistotason tutkinto tai ammattikorkeakoulututkinto (70 % vastaajista). Noin joka kahdeksannella (12 %) oli korkeakoulututkinto ja 14 prosenttia oli suorittanut ammatillisen tutkinnon tai ammattikurssin. Yleisimmät tutkinnot olivat sosionomi (amk) sekä sosiaalikasvattajan, sosiaaliohjaajan tai sosiaalialan ohjaajan tutkinnot.

Sosiaalipalveluiden ammatilliselta henkilöstöltä edellytetään alaan soveltuvaa tutkintoa. Säädökset ovat sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) pykälissä 3 § - 11 §. Laitoksissa työskennelleistä lähes kaikilla oli suoritettuna sosiaali-; nuoriso-; tai kasvatustutkinto. Vastaavasti ammatillisissa perhekodeissa työskennelleistä noin yhdeksällä vastaajalla kymmenestä oli sosiaali-; terveys-; nuoriso- tai kasvatustutkinto. Sijaisvanhempien koulutus vaihteli melko paljon. Sijaisvanhemmista noin puolella oli jokin sosiaali- terveys- nuoriso- tai kasvatustutkinto. Sijaisvanhempien joukossa oli paljon myös muilla aloilla työskenteleviä. Tosin sijaisvanhemmalle ei myöskään ole asetettu erityisiä koulutusvaatimuksia, mikäli hänellä on hoidossa enintään neljä henkilöä (Perhehoitajalaki 312/1992, 1 §).

Lastensuojelulaitoksissa työskentelevien koulutus saattaa näyttää kyselyssä hieman todellista tilannetta paremmalta, sillä kysely lähetettiin sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian jäsenille.

Taulukko 4. Vastaajien taustatiedot sijoitusmuodon mukaan.

	Lastensuojelulaitos	Sijaisperhe	Ammatillinen perhekoti	Kaikki vastaajat
Sukupuoli				
Mies	15,9	16,9	25,0	17,4
Nainen	84,1	83,1	75,0	82,6
Yhteensä	100,0 (n=264)	100,0 (n=178)	100,0 (n=68)	100,0 (n=511)
Ammatillinen koulutus				
Ei ammatillista koulutusta	0,0	10,6	0,0	3,7
Ammatillinen tutkinto tai ammattikurssi	3,4	30,9	7,4	13,7
Opistoasteen tutkinto tai ammattikorkeakoulututkinto	86,7	41,6	77,9	69,7
Korkeakoulututkinto	9,5	15,7	14,7	12,3
Muu	0,4	1,1	0,0	0,6
Yhteensä	100,0 (n=264)	100,0 (n=178)	100,0 (n=68)	100,0 (n=511)
Tehtävänimike				
Lastensuojelulaitoksen johtaja tai muu johtavassa asemassa työskentelevä	17,0	-	2,9	9,2
Lastensuojelulaitoksen ohjaaja tai hoitaja	77,7	-	1,5	40,3
Perhekodin vanhempi (ammatillinen perhekoti)	0,8	-	66,2	9,2
Perhekodin ohjaaja tai hoitaja (ammatillinen perhekoti)	-	-	29,4	3,9
Sijaisvanhempi	-	100,0	-	34,8
Muu	4,5	-	-	2,5
Yhteensä	100,0 (n=264)	100,0 (n=178)	100,0 (n=68)	100,0 (n=511)
Työnantaja¹				
Kunta tai kuntayhtymä	44,3	-	8,8	37,2
Valtio	1,9	-	0,0	1,5
Järjestö, yhdistys tai säätiö	11,0	-	1,5	9,0
Yksityinen yritys	42,8	-	89,7	52,3
Yhteensä	100,0 (n=264)	-	100,0 (n=68)	100,0 (n=333)
Yksiköiden määrä¹				
Yksi yksikkö	46,6	-	72,1	52,0
Useita yksiköitä	53,4	-	27,9	48,0
Yhteensä	100,0 (n=262)	-	100,0 (n=68)	100,0 (n=331)
Lupa²				
Laitoslupa	-	-	27,7	27,7
Perhehoitolupa	-	-	66,2	66,2
En osaa sanoa	-	-	6,2	6,2
Yhteensä	-	-	100,0 (n=65)	100,0 (n=65)
Sijaisvanhemmuuden päätoimisuus³				
Toimii päätoimisena sijaisvanhempana	-	55,4	-	55,4
Ei toimi päätoimisena sijaisvanhempana	-	44,6	-	44,6
Yhteensä	-	100,0 (n=175)	-	100,0 (n=175)
Puoliso päätoiminen sijaisvanhempi³				
Puoliso toimii päätoimisena sijaisvanhempana	-	19,3	-	19,3
Puoliso ei toimi päätoimisena sijaisvanhempana	-	75,6	-	75,6
Toimii yksin sijaisvanhempana, ei puolisoa	-	5,1	-	5,1
Yhteensä	-	100,0 (n=176)	-	100,0 (n=176)

¹Kysytty vain laitoksissa tai ammatillisissa perhekodeissa työskennelleiltä vastaajilta²Kysytty vain ammatillisissa perhekodeissa työskennelleiltä vastaajilta³Kysytty vain sijaisvanhemmilta

3.2 Työolosuhteet

3.2.1 Henkilöstön ja lasten määrä

Lastensuojelulaissa säädetään yhdessä hoidettavien lasten ja nuorten sekä hoito- ja kasvatustehtävissä toimivien työntekijöiden määrästä laitoshuollon osalta (Lastensuojelulaki 59§). Lisäksi lastensuojelulain 60 §:ssä todetaan, että lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammatillista ja muuta henkilöstöä. Perhekodissa hoidettavien ja perhekodissa annettavasta hoidosta, kasvatuksesta ja muusta huolenpidosta vastaavien henkilöiden määrästä säädetään sosiaalihuoltolain 26 a §:ssä.

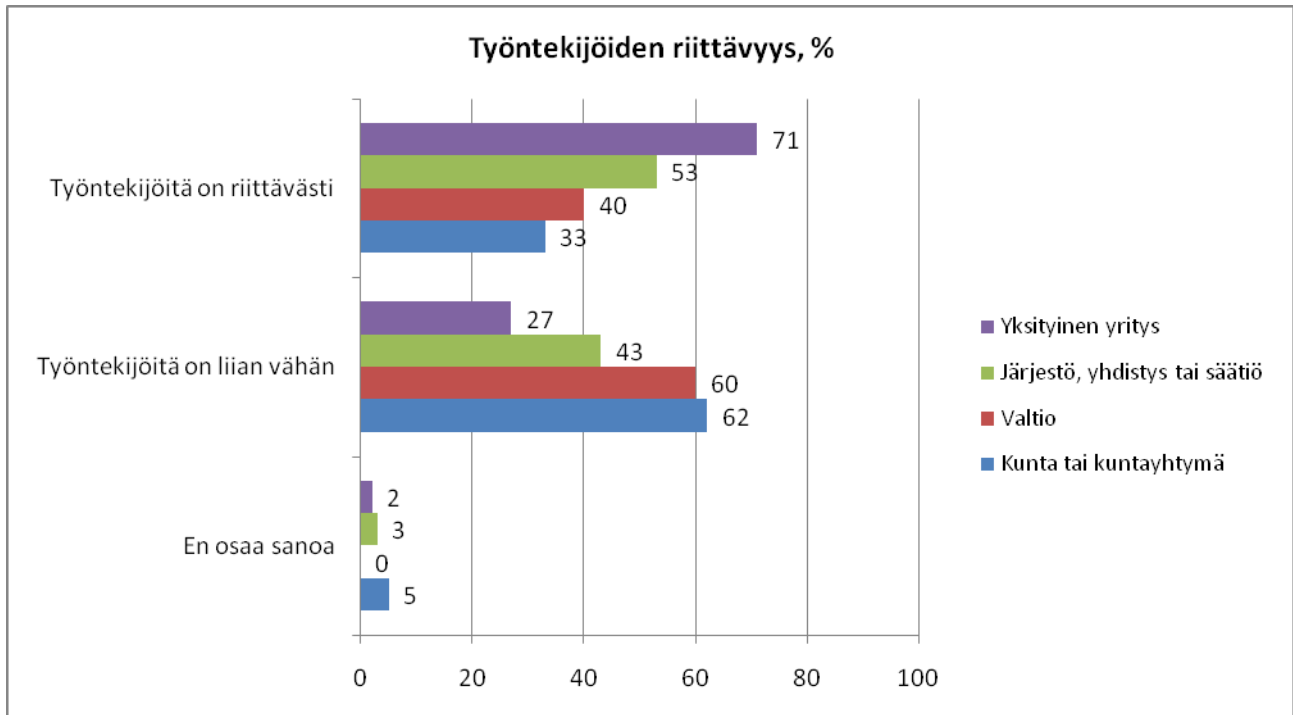
Tässä selvityksessä lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa työskennelleitä vastaajia pyydettiin arvioimaan, onko heidän työpaikallaan työntekijöiden määrä riittävä lasten ja heidän tarvitsemansa tuen määrään nähden.

Vastaukset vaihtelivat melko paljon. Hieman yli puolet (55 %) piti työntekijöiden määrää riittävänä, kun taas noin neljä vastaajaa kymmenestä (42 %) piti työntekijöiden määrää riittämättömänä.

Eniten arvioihin työntekijöiden riittävydestä vaikutti työnantaja. Kuntien ja valtion palveluksessa työskennelleet arvioivat työntekijöiden riittävyden selvästi heikommaksi kuin yksityisissä yrityksissä työskennelleet. Kaikkien heikoin tilanne oli kunnallisissa laitoksissa, ja paras yksityisissä perhekodeissa työskennelleiden mielestä. Kunnallisissa laitoksissa työskennelleistä vain alle kolmannes (31 %) piti työntekijöiden määrää riittävänä, kun taas yksityisissä ammatillisissa perhekodeissa työskennelleiden kohdalla vastaava luku oli 87 prosenttia.

Myös laitoksen tai ammatillisen perhekodin koolla oli vaikutusta. Pienissä yhden yksikön laitoksissa tai perhekodeissa työskennelleet arvioivat työntekijöiden riittävyden paremmaksi kuin suuremmissa usean yksikön laitoksissa tai perhekodeissa työskennelleet.

Kuvio 1. Työntekijöiden riittävyys lasten ja heidän tarvitsemansa tuen määrään nähden työnantajan mukaan.

Sijaisperheiden aikuisten ja lasten lukumäärän suhdetta arvioitiin tarkastelemalla perheeseen sijoitettujen lasten määrää. Yhteen sijaisperheeseen voidaan sijoittaa enintään neljä lasta (omat alle kouluikäiset lapset mukaan lukien). Lukumäärä voidaan ylittää, jos sijoitetut lapset tai nuoret ovat sisaruksia. Lisäksi, jos hoidosta vastaa kaksi henkilöä ja ainakin toisella on tehtävään soveltuva koulutus, on sijoitettujen lasten enimmäismäärä seitsemän. (Sosiaalihuoltolaki 26 a §).

Kyselyyn vastanneiden sijaisvanhempien perheisiin oli sijoitettu 1–7 lasta. Keskimäärin sijoitettuja lapsia oli kaksi (ka. 2,36, mediaani 2), joskin yleisimmin perheeseen oli sijoitettu yksi lapsi.

Hieman yli puolet (55 %) sijaisvanhemmista toimi päätoimisina sijaisvanhempina. Mikäli perheessä oli sijoitettuja lapsia viisi tai enemmän, toimivat perheen molemmat vanhemmat, tai ainakin toinen vanhempi, päätoimisena sijaisvanhempina.

Taulukko 5. Sijaisperheeseen sijoitetut lapset.

	n	%
1–2 lasta	107	60,5
3–4 lasta	55	31,1
5–7 lasta	15	8,5
Yhteensä	177	100,0

3.2.2 Sijaishuollon resurssit ja laatu

Sijaishuollon resursseja ja laatua koskeva kappale on jaettu kuuteen osaan. Kappaleen aluksi tarkastellaan sijaishuollon toimijoiden näkemyksiä sosiaalityöntekijältä saatavan tuen riittävydestä. Sen jälkeen tarkastellaan muiden työntekijöille/sijaisvanhemmille tai lapselle suunnattujen tukitoimien saatavuutta sekä sitä onko sijoitetuille lapsille laadittu lain edellyttämä asiakas- ja hoitosuunnitelma. Lapsen mahdollisuutta tavata sosiaalityöntekijäänsä sekä lapsen ja hänen lähiverkostonsa yhteydenpito on seuraavan kappaleen aihe. Lopuksi huomio kiinnitetään sijaishuollon laadun arviointiin ja valvontaan liittyviin kysymyksiin.

Sosiaalityöntekijän tuki

Puolet vastaajista (51 %) oli sitä mieltä, että he ovat saaneet tarvitsemansa tuen sijoittajakuntien sosiaalityöntekijöiltä. Peräti kolmannes (33 %) piti saamaansa tukea tarpeisiinsa nähden riittämättömänä.

Kuvio 2. Sijoittajakuntien sosiaalityöntekijöiltä saatu tuki.

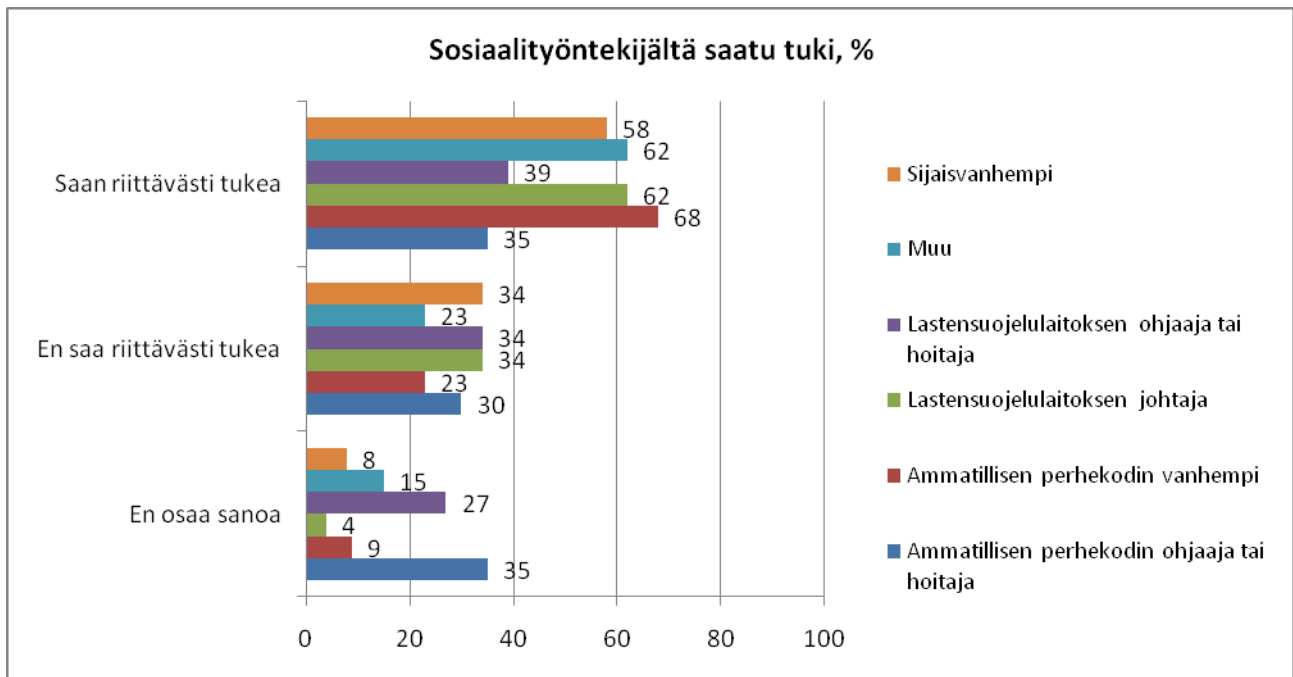

Tyytymättömmimpiä saamaansa tukeen olivat ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa työskennelleet ohjaajat ja hoitajat, joista vain alle neljä kymmenestä kertoi saaneensa tarvitsemansa tuen.

Tulosten mukaan näyttäisi siltä, että ammatillisissa perhekodeissa työskentelevistä ohjaajista ja hoitajista tyytymättömiä sosiaalityöntekijöiltä saamaansa tukeen olivat nimenomaan laitosluvalla toimivien perhekotien ohjaajat.

Tyytyväisimpiä saamaansa tukeen olivat ammatillisten perhekotien vanhemmat, joista lähes seitsemän kymmenestä (68 %) piti tukea riittävänä.

Kuvio 3. Sijoittajakunnan sosiaalityöntekijältä saatu tuki tehtävänimikkeen mukaan.

Sosiaalityöntekijöiltä riittävästi tukea saaneita vastaajia pyydettiin tarkentamaan, millaista tukea he olivat saaneet. Kysymykseen vastasi 86 vastaajaa.

Vastauksissa mainittiin hyvä yhteistyö, keskustelut ja konsultaatiomahdollisuus hankalissa tilanteissa sekä selkeä työnjako ja sopimukset. Parhaimmillaan vastaajat kertoivat saaneensa tukea ja tietoja sosiaalityöntekijöiltä, jotka kantoivat vastuunsa ja tukivat kasvatuspyrkimyksiä.

Näiden lisäksi sijaisvanhemmat mainitsivat resurssien järjestämisen, kuten lapsen terapian tai sijaisvanhemman työnohjauksen ja koulutuksen järjestämisen sosiaalityöntekijöiltä saatuna tukena.

Niiltä, jotka vastasivat tukea koskevaan kysymykseen kielteisesti, kysyttiin millaista tukea he olisivat kaivanneet sijoittajakunnan sosiaalityöntekijältä. Tähän kysymykseen saatiin 61 vastausta.

Keskeinen moitteen aihe oli sosiaalityöntekijän yhteydenpidon puute ja kiinnostumattomuus lapsen asioista. Yhteisiä palaverieita ja tiiviimpää yhteydenpitoa kaivattiin. Tämä toive oli yhteinen niin lastensuojelulaitosten työntekijöille, ammatillisille perhekodeille kuin sijaisvanhemmillekin.

Erityisesti nämä korostuivat sijaisvanhempien vastauksissa. Kaikkein tärkeimpänä sijaisvanhemmat kokivat mahdollisuuden saada keskustella lapsiin ja yleensä elämäntilanteeseen liittyvistä kysymyksistä sosiaalityöntekijän kanssa. Joidenkin vastausten valossa tueksi riittäisi se, että

sijaisvanhempi voi tuntea, että hänen työstään ollaan kiinnostuneita ja kasvatuskysymyksiä ollaan tarvittaessa valmiita pohtimaan hänen kanssaan. Jos yhteydenpidon kanavat ovat luontevasti avoinna, on myös käytännön kysymyksiin mahdollista löytää ratkaisuja. Vastausten perusteella näytti kuitenkin siltä, että osa sijaisvanhemmista ei saa kaipaamaansa henkistä tukea työhönsä, vaan he kokevat, että heidät on unohdettu huolehtimaan lapsesta yksinään, niin kuin parhaiten taitavat.

Laitosten työntekijät puolestaan kaipasivat jämäkämpää päätöksentekoa ja epäilivät sosiaalityöntekijöiden välttelevän päätöksiä, jottei syntyisi ristiriitoja lasten vanhempien kanssa.

Tukitoimien saatavuus

Sijaishuollon työntekijöiden ja sijaisvanhempien jaksamisen kannalta monipuolisen ammatillisen ja sosiaalisen tuen järjestäminen on keskeistä. Lastensuojelulaki (16 §) puolestaan velvoittaa sijoituskuntaa yhteistyössä sijoittajakunnan kanssa järjestämään sijoitetulle lapselle/nuorelle hänen huollon tai hoidon tarpeensa edellyttämät palvelut ja tukitoimet.

Tässä selvityksessä henkilökunnalle ja sijaisvanhemmille suunnattujen tukitoimien saatavuutta tarkasteltiin kolmella osa-alueella; *koulutuksellinen ja ohjauksellinen tuki* (työnohjaus, täydennyskoulutus, konsultaatio), *sosiaalinen tuki* (tuki työyhteisöltä, esimieheltä, vertaisryhmältä) sekä *mahdollisuus saada sijainen*. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan sijoitetuille lapsille ja nuorille suunnattujen tukipalvelujen (hoito- ja terapiapalvelut, vertaistuki sekä tuki koulunkäyntiin) saatavuutta.

Sijaishuollon työntekijöille ja sijaisvanhemmille suunnattujen tukitoimien saatavuus

Keskimäärin sijaishuollon koulutukselliset ja ohjaukselliset resurssit näyttivät selvityksen perusteella kohtuullisilta, joskaan ei riittäviltä. Valtaosa vastaajista arvioi koulutuksellisia ja ohjauksellisia tukitoimia olevan saatavilla vähintään jonkin verran.

Taulukko 6. Koulutuksellisen ja ohjauksellisen tuen saatavuus, %.

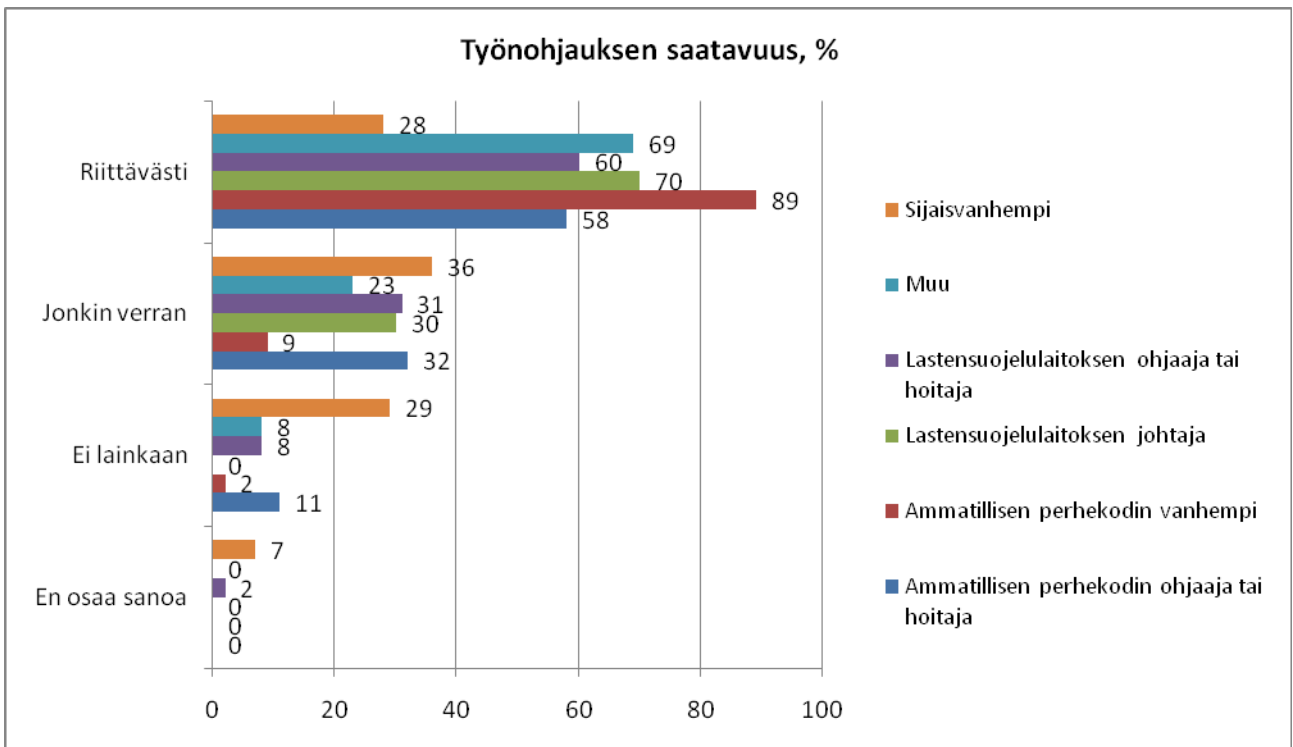
Arvioi, onko saatavillasi	riittävästi	jonkin verran	ei lainkaan	en osaa sanoa	yhteensä
Työnohjausta	52,6	30,2	13,9	3,2	100,0 (n=496)
Täydennyskoulutusta	27,9	58,2	11,0	2,8	100,0 (n=498)
Konsultaatiota	28,3	54,6	11,8	5,4	100,0 (n=502)

Työnohjauksen, täydennyskoulutuksen tai konsultaation saatavuus vaihteli suuresti sen mukaan missä sijoitusmuodossa vastaaja toimi. Sijaisvanhemmat kertoivat kaikkein useimmin, että heille ei ole lainkaan tarjolla työnohjausta, täydennyskoulutusta ja konsultaatiota. Kaikkein huonoimmaksi sijaisvanhemmat arvioivat työnohjauksen saatavuuden; heistä noin kolme kymmenestä (29 %) kertoi, ettei heille ole lainkaan tarjolla työnohjausta.

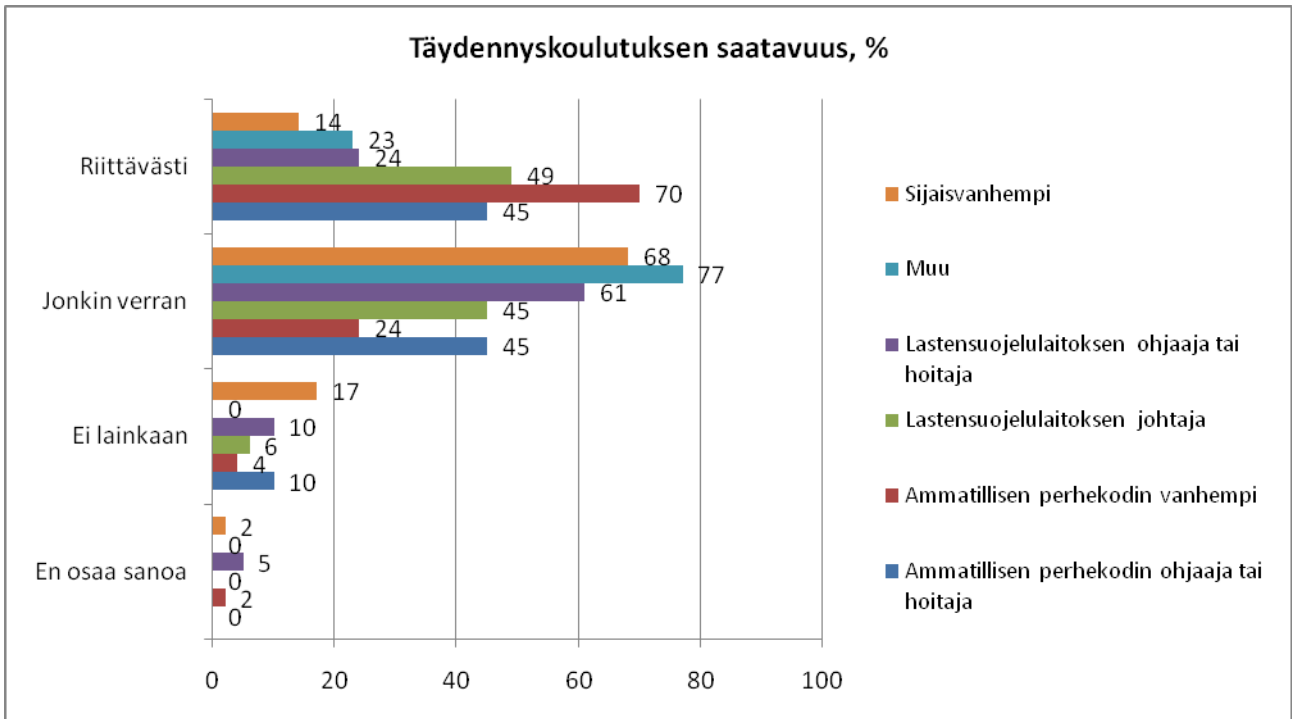
Useimmin saamansa työohjauksen, täydennyskoulutuksen ja konsultaation arvioivat riittäväksi ammatillisten perhekotien vanhemmat.

Arvioihin näiden tukimuotojen saatavuudesta vaikutti myös vastaajan asema. Lastensuojelulaitosten ja ammatillisten perhekotien ohjaajat ja hoitajat arvioivat johtajia ja perhekotien vanhempia harvemmin saavansa työohjausta, täydennyskoulutusta ja konsultaatiota riittävästi (kuviot 4, 5 ja 6).

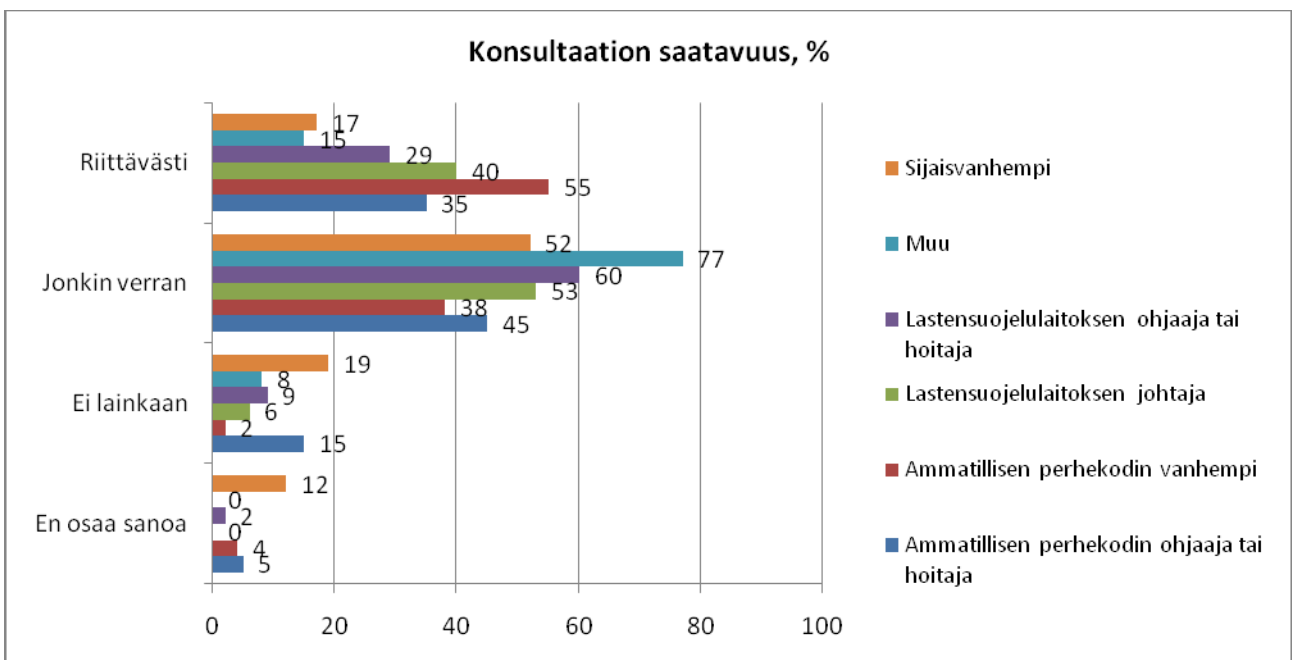
Kuvio 4. Työohjauksen saatavuus tehtävänimikkeen mukaan.

Kuvio 5. Täydennyskoulutuksen saatavuus tehtävänimikkeen mukaan.

Kuvio 6. Konsultaation saatavuus tehtävänimikkeen mukaan.

Selkeimmin sijaishuollon resurssipula näyttäytyi kuitenkin sijaisjärjestelmän kohdalla; sijaisia oli heikosti saatavilla niin sairas- kuin lakisääteisten vapaapäivien ajaksi.

Taulukko 7. Sijaispalvelujen saatavuus, %.

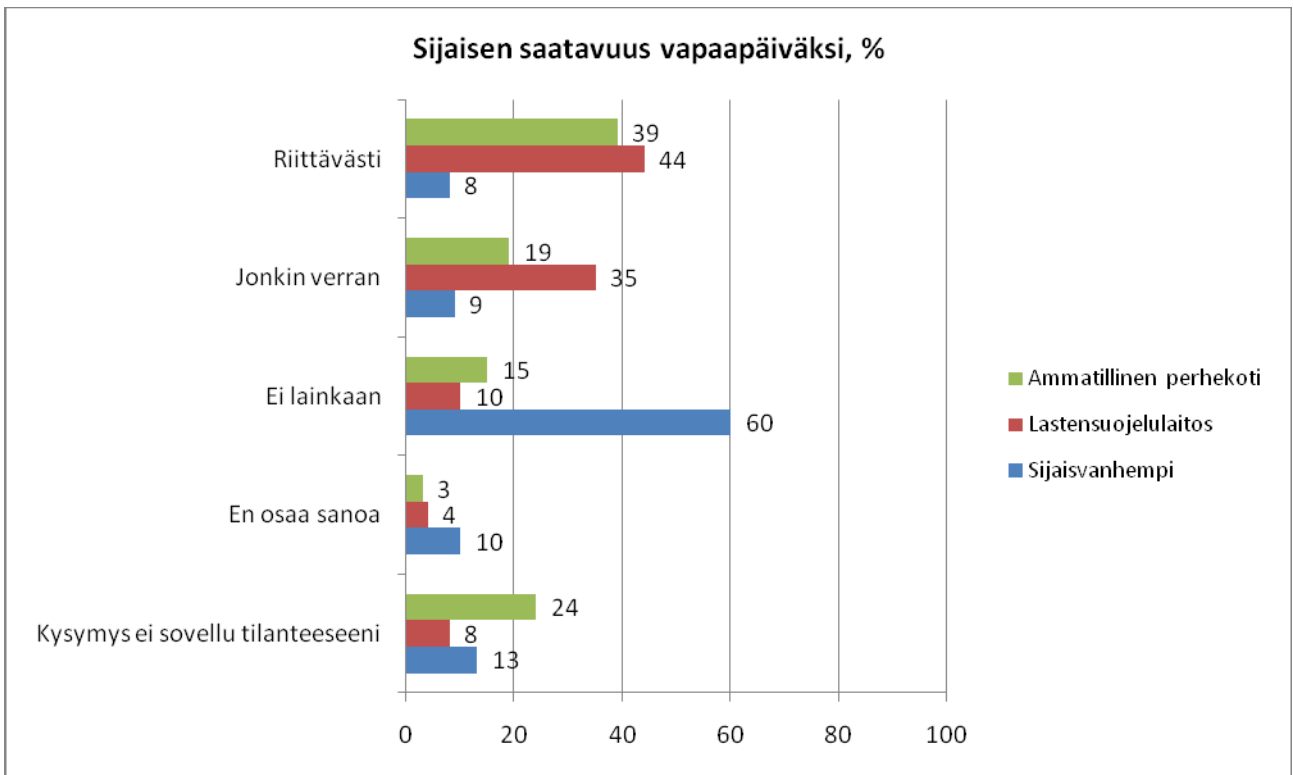
Arvioi, onko saatavillasi	riittävästi	jonkin verran	ei lainkaan	en osaa sanoa	ei sovellu tilanteeseeni	yhteensä
Sijainen sairastuttuasi	19,3	31,3	32,1	6,5	10,8	100,0 (n=508)
Sijainen lakisääteisten vapaapäiviesi ajalle	30,4	23,7	28,4	5,7	11,8	100,0 (n=507)

Tulosten mukaan sijaisvanhempien mahdollisuus saada sijainen sairaspäivän tai lakisääteisen vapaapäivän ajaksi oli keskeinen ongelma. Sijaisvanhemmista jopa noin 60 prosenttia totesi, että heillä ei ole koskaan mahdollisuutta saada sijaista sairaspäivien tai lakisääteisten vapaapäivien ajalle. Vain 1 - 8 prosenttia sijaisvanhemmista kertoi saavansa sijaisen riittävän usein.

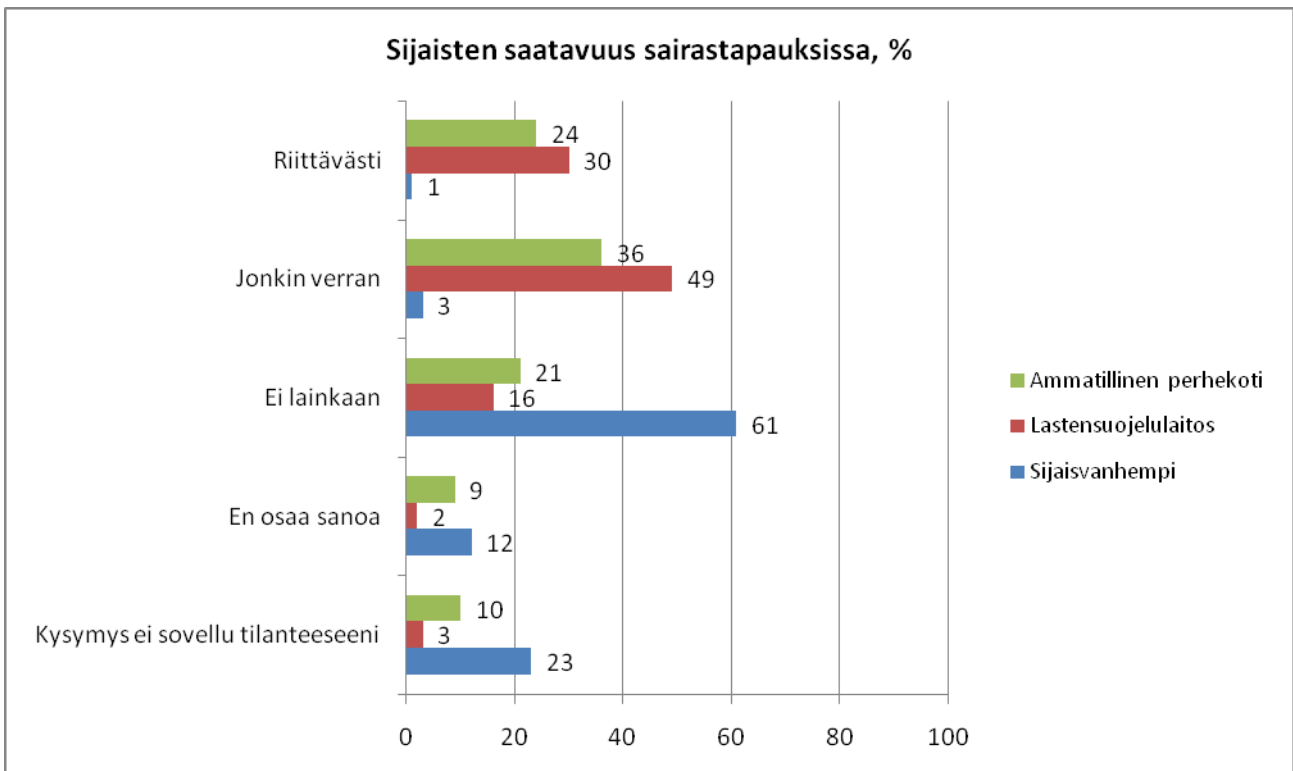
Kuten kuvioista 7 ja 8 voidaan nähdä, moni ammatillisen perhekodin työntekijä valitsi vaihtoehdon ”ei sovellu tilanteeseeni”. Ammatillisten perhekotien vastaajista moni oli itsenäinen yrittäjä, mikä voi selittää sitä että he eivät välttämättä ajattele sijaispalvelujen koskettavan heitä.

Myös moni sijaisvanhempi koki, että sijaiskysymys ei sovellu hänen tilanteeseensa. Kaikissa tapauksissa vapaa-oikeutta ei liene ole järkevä pitää vapaana. Kuitenkin, sijaisvanhempien vapaapäivän mahdollistaminen on Perhehoitajalain mukaan sijoittajan vastuulla ja sijoittajan kustannettava. Oikeus vapaaseen on keskeinen myös sijaisvanhempien jaksamisen kannalta.

Kuvio 7. Mahdollisuus saada sijainen lakisääteisten vapaapäivien ajaksi sijoitusmuodon mukaan.

Kuvio 8. Mahdollisuus saada sijainen sairauden vuoksi sijoitusmuodon mukaan.

Sosiaalisen tuen riittävyys arvioitiin puolestaan kohtalaiseksi, useimmin riittäväksi arvioitiin työyhteisöltä saatu tuki.

Taulukko 8. Sosiaalisten tukitoimien saatavuus.

Arvioi, onko saatavillasi	riittävästi	jonkin verran	ei lainkaan	en osaa sanoa	kysymys ei sovellu tilanteeseeni	yhteensä
Tukea esimieheltä	33,8	33,2	13,3	3,0	17,1	100,0 (n=503)
Tukea työyhteisöltä	49,5	31,0	5,1	2,2	12,2	100,0 (n=509)
Tukea vertaisryhmältä	28,3	42,8	14,7	6,1	8,1	100,0 (n=509)

Toisaalta erityisesti sijaisvanhemmat katsoivat, että työyhteisöltä ja esimieheltä saatavaa tukea käsittelevä kysymys ei sovellu heidän tilanteeseensa, koska heillä ei varsinaisesti ole esimiestä tai työyhteisöä. Myös monet ammatillisten perhekotien vanhemmat vastasivat esimieheltä saadun tuen riittävyttä koskevaan kysymykseen, että se ei sovellu heidän tilanteeseensa. Tämä on ymmärrettävää, sillä useat ammatillisten perhekotien vanhemmat olivat yksityisiä yrittäjiä.

Useimmin esimieheltä saadun tuen arvioivat riittäväksi ammatillisten perhekotien ohjaajat, joista kolme neljästä vastasi saavansa esimieheltään tukea riittävästi. Vastaava osuus lastensuojelulaitosten ohjaajista ja hoitajista oli 41 prosenttia, ja lastensuojelulaitosten johtajista 53 prosenttia.

Ammatillisten perhekotien ohjaajista ja hoitajista sekä vanhemmista noin kahdeksan kymmenestä arvioi myös työyhteisöltään saamansa tuen riittäväksi. Lastensuojelulaitoksissa näin arvioi noin kaksi kolmesta vastaajasta.

Ammatillisten perhekotien vanhemmista keskimääräistä useampi, yli neljä kymmenestä (45 %), arvioi myös saamansa vertaistuen riittäväksi.

Lapsille ja nuorille suunnattujen tukipalvelujen saatavuus

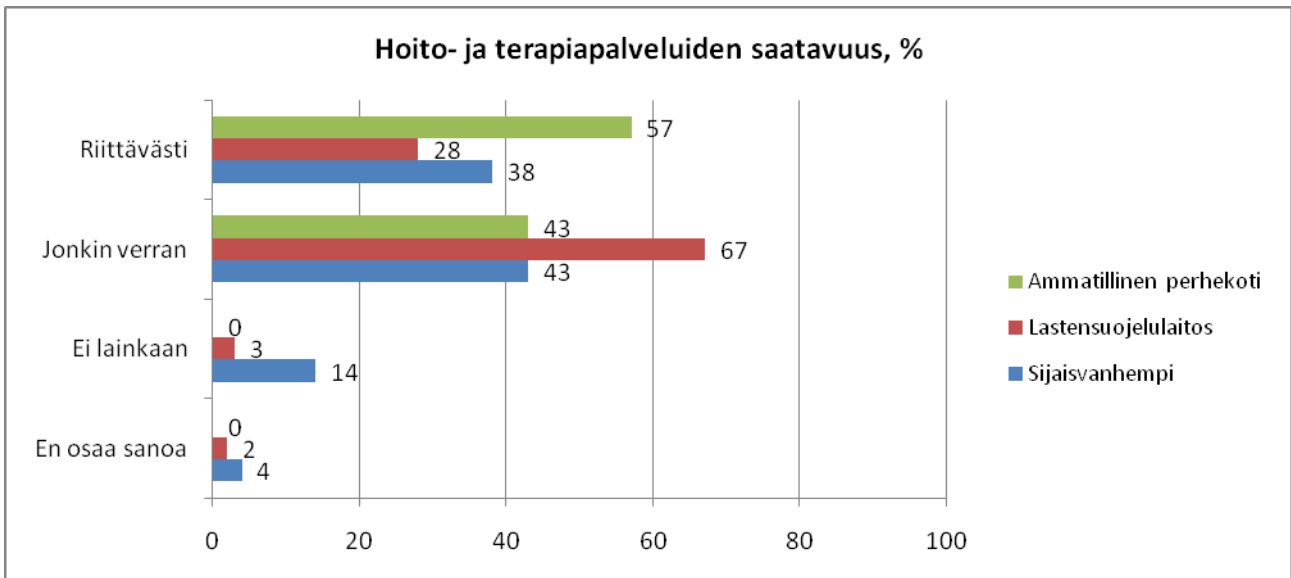
Sijoitetuille lapsille ja nuorille suunnattuja tukipalveluja oli selvityksen mukaan melko harvoin riittävästi tarjolla. Erityisesti vertaistukea lapselle tai nuorelle oli heikosti saatavilla. Peräti neljännes (25 %) vastaajista kertoi, ettei lasten ja nuorten vertaistukea ole lainkaan saatavilla.

Taulukko 9. Lapselle tai nuorelle suunnattujen tukitoimien saatavuus, %.

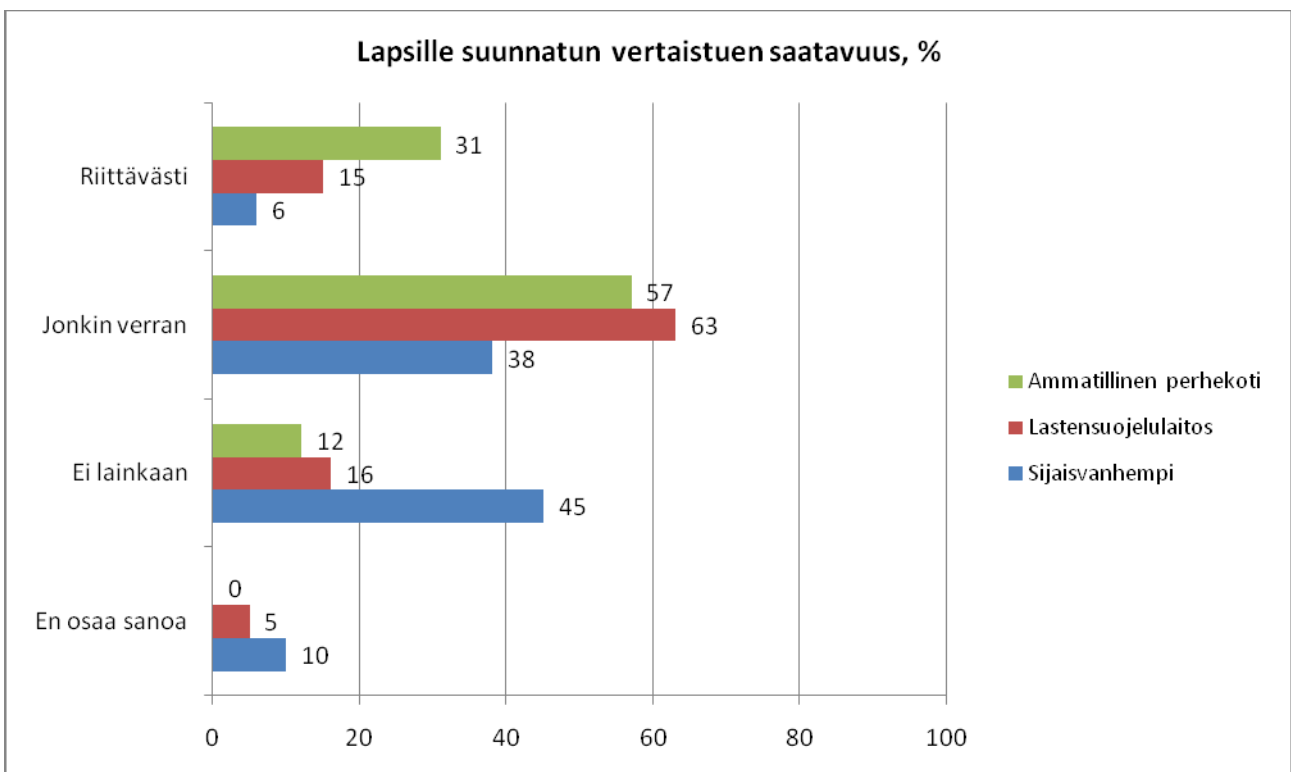
Arvioi, onko hoidossasi olevien lasten saatavilla	riittävästi	jonkin verran	ei lainkaan	en osaa sanoa	yhteensä
Hoito- ja terapiapalveluja	35,3	56,1	6,1	2,4	100,0 (n=490)
Vertaistukea	14,7	54,1	24,9	6,2	100,0 (n=482)
Tukea koulunkäyntiin	37,4	50,4	8,3	3,8	100,0 (n=468)

Ammatillisissa perhekodeissa työskennelleet arvioivat lapsille ja nuorille suunnatut tukipalvelut useimmin riittäviksi. Sijaisvanhemmat puolestaan kertoivat muita useammin, että heillä asuville lapsille ei ollut lainkaan tarjolla hoito- ja terapiapalveluja, vertaistukea tai tukea koulunkäyntiin. Heikoin tilanne oli lasten ja nuorten vertaistuen suhteen; vajaa puolet sijaisvanhemmista (45 %) kertoi, ettei vertaistukea ollut saatavilla lainkaan (kuviot 9, 10 ja 11).

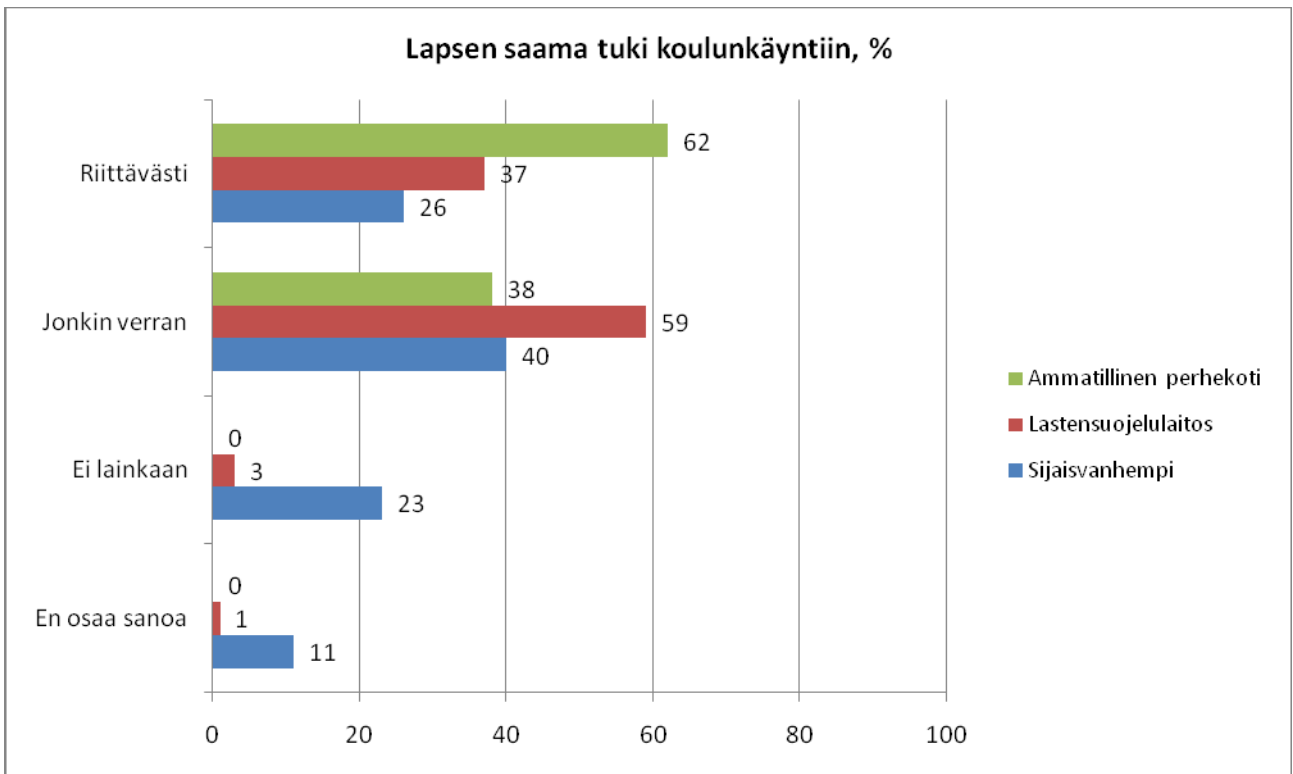
Kuvio 9. Lasten ja nuorten hoito- ja terapiapalvelujen saatavuus sijoitusmuodon mukaan.

Kuvio 10. Lasten ja nuorten vertaistuen saatavuus sijoitusmuodon mukaan.

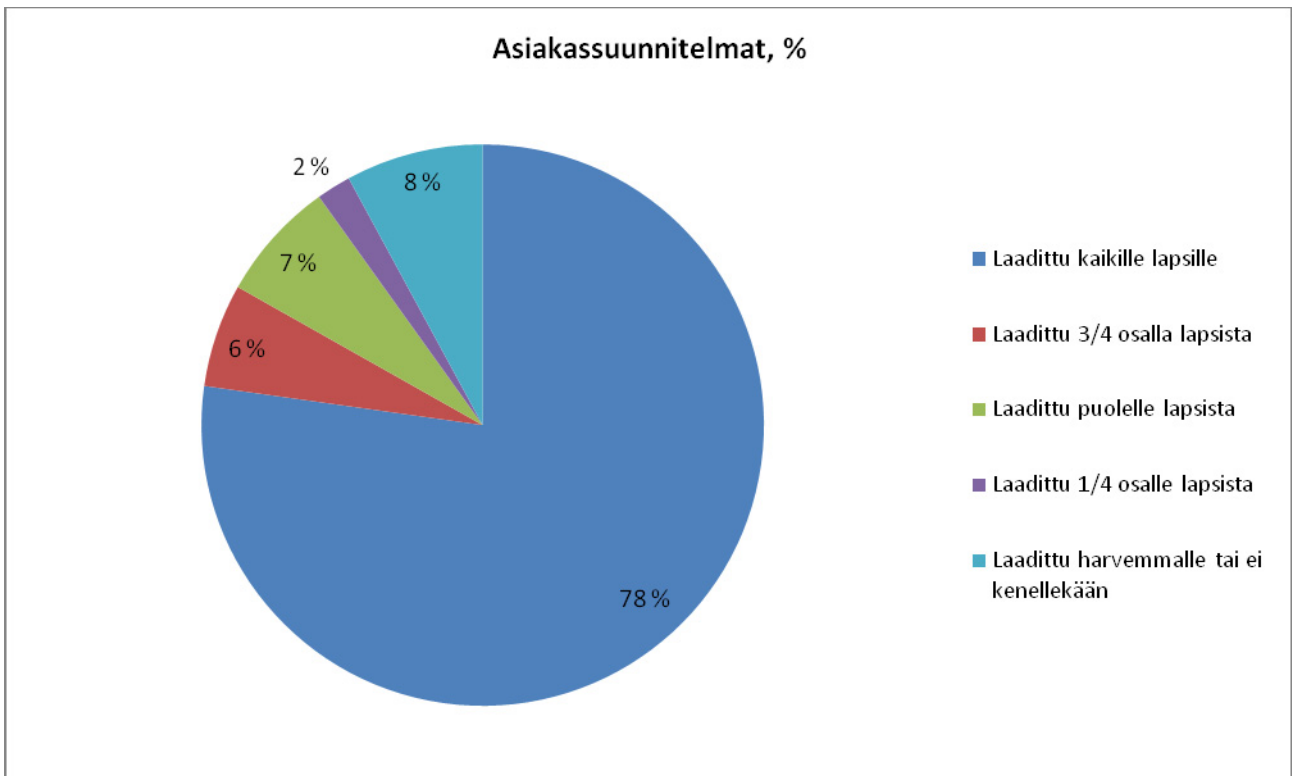
Kuvio 11. Lapsen saama tuki koulunkäyntiin sijoitusmuodon mukaan.

Asiakas- ja hoitosuunnitelmat

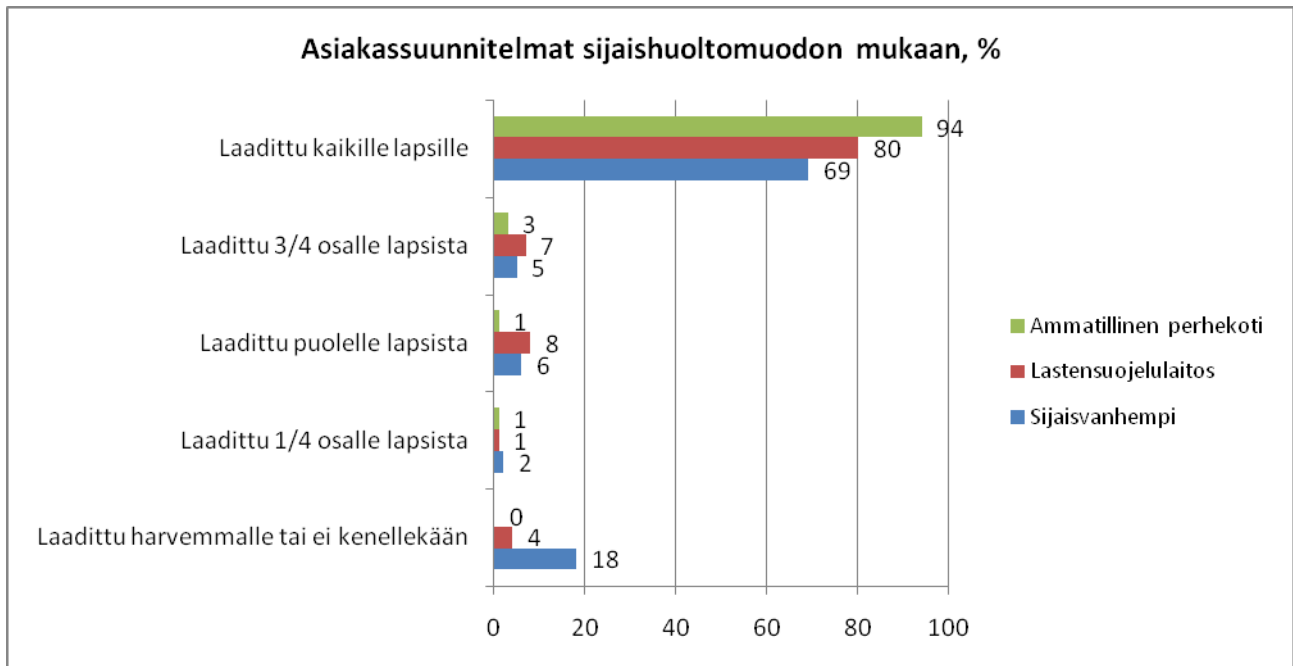
Lastensuojelulain 30§:n mukaan lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille ja nuorille tulee olla laadittu asiakassuunnitelma. Selvityksen mukaan pääosin näin olikin, sillä 78 prosenttia vastaajista ilmoitti, että asiakassuunnitelmat oli laadittu kaikille lapsille. Kuitenkin noin joka kuudes (17 %) vastaaja totesi, että asiakassuunnitelma oli tehty korkeintaan puolelle hänen hoidossaan olevalle lapselle.

Kuvio 12. Onko teillä sijoitettuna asuville lapsille ja nuorille laadittu asiakassuunnitelmat?

Useimmin asiakassuunnitelmat oli laadittu ammatillisissa perhekodeissa asuville lapsille. Ammatillisissa perhekodeissa työskennelleistä yli yhdeksän kymmenestä (94 %) ilmoitti, että kaikille lapsille on laadittu asiakassuunnitelma. Harvimmin asiakassuunnitelma oli laadittu sijaisperheissä asuville lapsille. Lähes viidennes (18 %) sijaisvanhemmista kertoi, että asiakassuunnitelma oli laadittu vain hyvin harvalle tai ei kenellekään.

Kuvio 13. Asiakassuunnitelman laatiminen sijaishuoltomuodon mukaan.

Mikäli lapselle tai nuorelle oli laadittu asiakassuunnitelma, oli niihin myös perehdytty kiitettävästi. Vain muutamit (3 %) vastaajat totesivat, etteivät olleet perehtyneet hoidossaan olevien lasten ja nuorten asiakassuunnitelmiin.

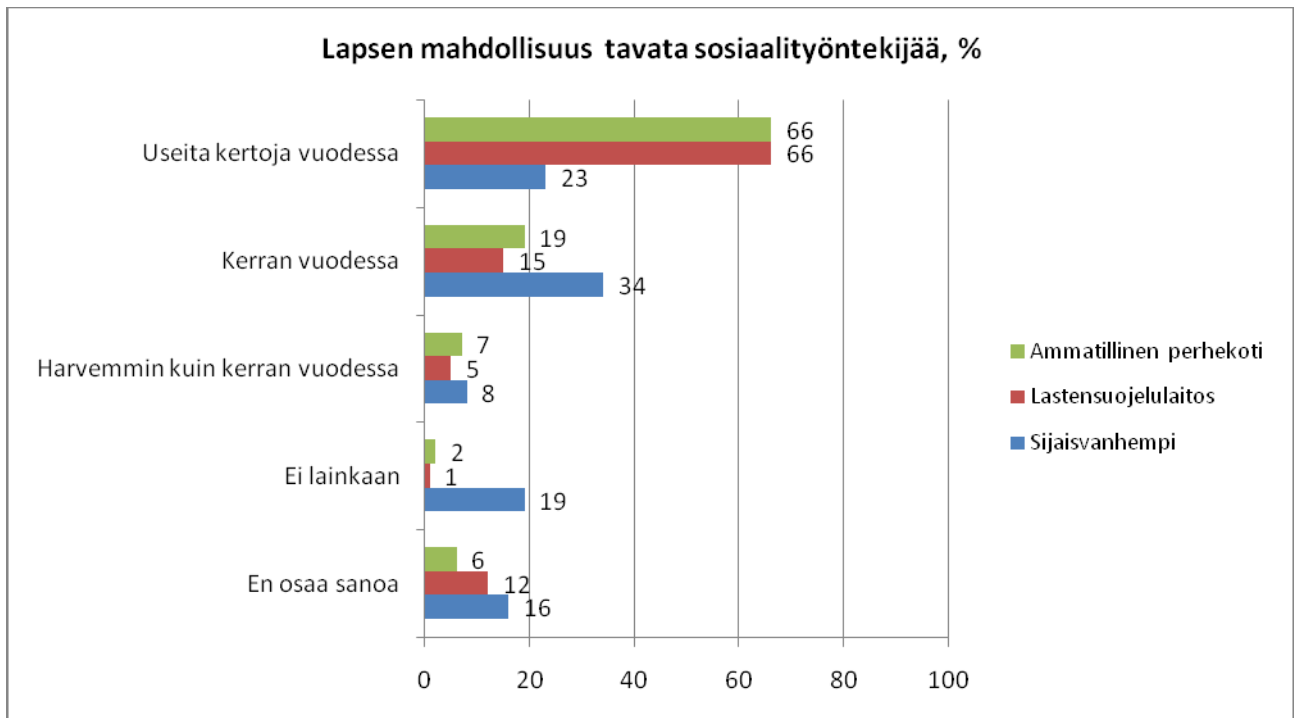
Lapsen mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijää

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan ”lapselle on järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista”.

Noin puolet vastaajista (51 %) arvioi lasten mahdollisuudet tavata heidän asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muita lastensuojelun työntekijöitä hyväksi (lapsi tapaa sosiaalityöntekijää useita kertoja vuodessa). Kuitenkin noin 14 prosenttia vastaajista totesi lapsilla olevan mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijää harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei koskaan.

Näyttäisikin siltä, että lapsen oikeuksien toteutumiseen vaikutti se, mihin sijoitusmuotoon lapsi oli sijoitettu. Verrattuna laitoksiin ja ammatillisiin perhekoteihin sijoitettuihin lapsiin, oli sijaisperheissä asuvilla lapsilla selkeästi heikommat mahdollisuudet tavata sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Kun laitoksissa ja perhekoteissa työskennelleistä kaksi kolmesta (66 %) kertoi lasten voivan tavata sosiaalityöntekijäänsä useita kertoja vuodessa, oli vastaava osuus sijaisvanhempien kohdalla vain reilu viidennes (23 %). Lisäksi lähes viidennes (19 %) sijaisvanhemmista kertoi, ettei heillä asuvilla lapsilla ollut lainkaan mahdollisuutta tavata sosiaalityöntekijäänsä.

Kuvio 14. Lapsen tai nuoren mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijää sijoitusmuodon mukaan.

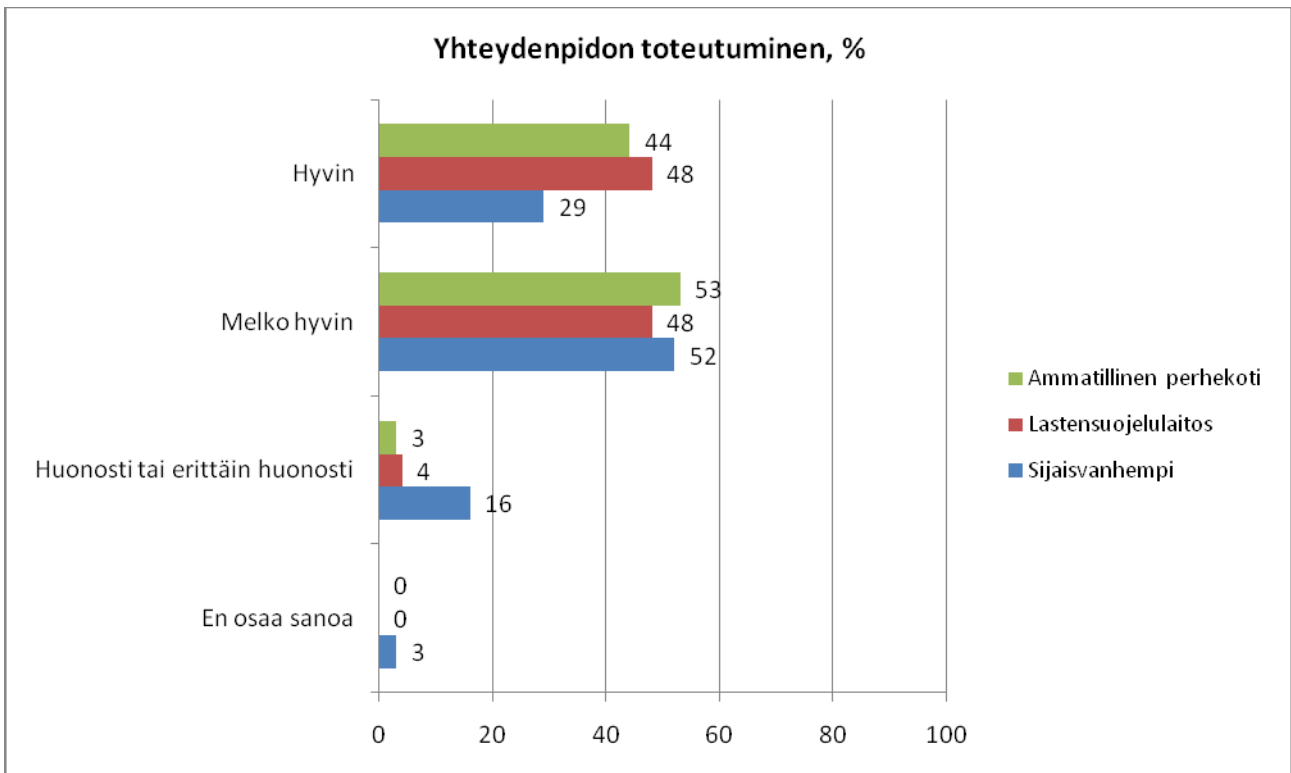
Lapsen yhteydenpito hänen lähiverkostonsa kanssa

Lastensuojelulaissa (54§) on todettu, että sijaishuollossa olevalle lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsen sijaishuoltoapaikan on myös tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Vastausten mukaan sijoitettujen lasten ja nuorten yhteydenpito heidän lähiverkostonsa kanssa toteutui keskimäärin melko hyvin. Neljä vastaajaa kymmenestä (41 %) arvioi yhteydenpidon toteutuvan hyvin, ja puolet (50 %) totesi yhteydenpidon toteutuvan melko hyvin.

Sijaisvanhemmat arvioivat yhteydenpidon toteutuvan heikommin kuin lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa työskennelleet. Lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa työskennelleet arvioivat yhteydenpidon toteutuvan pääsääntöisesti hyvin tai melko hyvin. Sijaisvanhemmista noin kuudennes (16 %) totesi lapsen ja hänen vanhempiensa ja muiden hänelle läheisten henkilöiden välisen yhteydenpidon toteutuvan huonosti tai erittäin huonosti.

Kuvio 15. Lapsen ja hänen lähiverkostonsa yhteydenpidon toteutuminen sijoitusmuodon mukaan.

Sijaishuollon laadun arviointi ja valvonta

Lastensuojelulain 79 §:n mukaan lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu lain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on lain mukaisesti järjestettävä. Sijoittajakunnan lisäksi sijaishuoltopaikan toimintaa valvovat sijoituskunta ja lääninhallitus.

Kyselyssä sijaishuollon laadun arviointia ja valvontaa selvitettiin kysymällä, olivatko sijoittaja-, ja sijoituskunnan työntekijät tai lääninhallituksen edustaja käyneet seuranta- tai valvontakäynneillä heidän luonaan edellisen vuoden aikana.

Noin 60 prosenttia vastaajista kertoi, että sijoittajakunnan työntekijä oli edellisen vuoden aikana käynyt heidän luonaan. Käyntien määrä vaihteli yhdestä viiteenkymmeneen keskimääräisen (mediaani) käyntien määrän ollessa 2 (ka. 3). Noin neljännes, 24 %, vastaajista kertoi, että sijoittajakunnan työntekijä ei ollut käynyt heidän luonaan viimeisen vuoden aikana.

Useimmin sijoittajakunnan työntekijä oli käynyt ammatillisissa perhekodeissa; ammatillisten perhekotien vastaajista 81 prosenttia kertoi sijoittajakunnan työntekijän käyneen heillä viimeisen vuoden aikana. Sijaisvanhemmista vastaava luku oli 70 prosenttia ja lastensuojelulaitoksissa työskennelleistä 51 prosenttia. Toisin lastensuojelulaitoksissa työskennelleistä lähes kolme kymmenestä (27 %) kertoi, että ei tiedä onko sijoittajakunnan työntekijä käynyt heillä. Tämä koski

nimenomaan lastensuojelulaitosten ohjaajia ja hoitajia, lastensuojelulaitosten johtajista 74 prosenttia kertoi sijoittajakunnan edustajan käyneen heillä viimeisen vuoden aikana.

Kuvio 16. Ovatko sijoittajakuntien työntekijät käyneet seuranta- ja valvontakäynnillä luonanne viimeisen vuoden aikana?

Sijoituskunnan työntekijä oli käynyt vain puolen luona seuranta- ja valvontakäynnillä. Käyntien määrä vaihteli yhdestä viiteenkymmeneen, mediaanin ollessa 1 (keskiarvo 2). Noin kolmannes (33 %) vastaajista sanoi, että sijoituskunnan työntekijä ei ollut käynyt heidän luonaan seuranta- ja valvontakäynnillä edeltäneen vuoden aikana.

Kuten edellä, myös tässä sijoitusmuoto vaikutti sijoituskunnan työntekijän käynteihin. Ammatillisissa perhekodeissa työskennelleistä 60 prosenttia kertoi sijoittajakunnan työntekijän käyneen heillä viimeisen vuoden aikana. Sijaisvanhemmista näin vastasi 52 prosenttia ja lastensuojelulaitoksissa työskennelleistä 45 prosenttia. Myös tässä kysymyksessä moni lastensuojelulaitoksen ohjaaja tai hoitaja (37 %) ei ollut tietoinen, oliko sijoituskunnan työntekijä käynyt heillä. Lastensuojelulaitoksen johtajista 66 prosenttia kertoi sijoituskunnan työntekijän käyneen heillä seuranta- ja valvontakäynnillä.

Kuvio 17. Ovatko sijoituskuntien työntekijät käyneet seuranta- ja valvontakäynnillä luonnan viimeisen vuoden aikana?

Valvonnan toteutumisen kannalta tilannetta voidaan pitää huolestuttavana, sillä noin viidennes, 19 prosenttia vastaajista, sanoi, ettei sijoittajakunnan tai sijoituskunnan työntekijä ollut käynyt heidän luonaan seuranta- ja valvontakäynnillä viimeisen vuoden aikana.

Lääninhallituksen valvontakäynnit olivat vielä harvinaisempia. Ammatillisten perhekotien työntekijöistä noin kolme kymmenestä (29 %) kertoi lääninhallituksen edustajan käyneen heillä valvontakäynnillä. Lastensuojelulaitoksissa vastaaja luku oli noin neljännes (26 %). Sijaisperheissä lääninhallituksen edustaja ei ollut käynyt. Lastensuojelulain 80 § velvoittaa lääninhallituksia valvomaan lastensuojelulaitoksia myös omasta aloitteestaan tapahtuvien tarkastuskäyntien avulla. Lääninhallituksen suorittamasta yksityisen laitoksen valvonnasta säädetään yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetussa laissa.

Lääninhallituksen edustajan käyntien määrä vaihteli yhdestä kahteen, keskimäärin lääninhallituksen edustaja oli käynyt valvontakäynnillä yhden kerran (ka.1, mediaani 1).

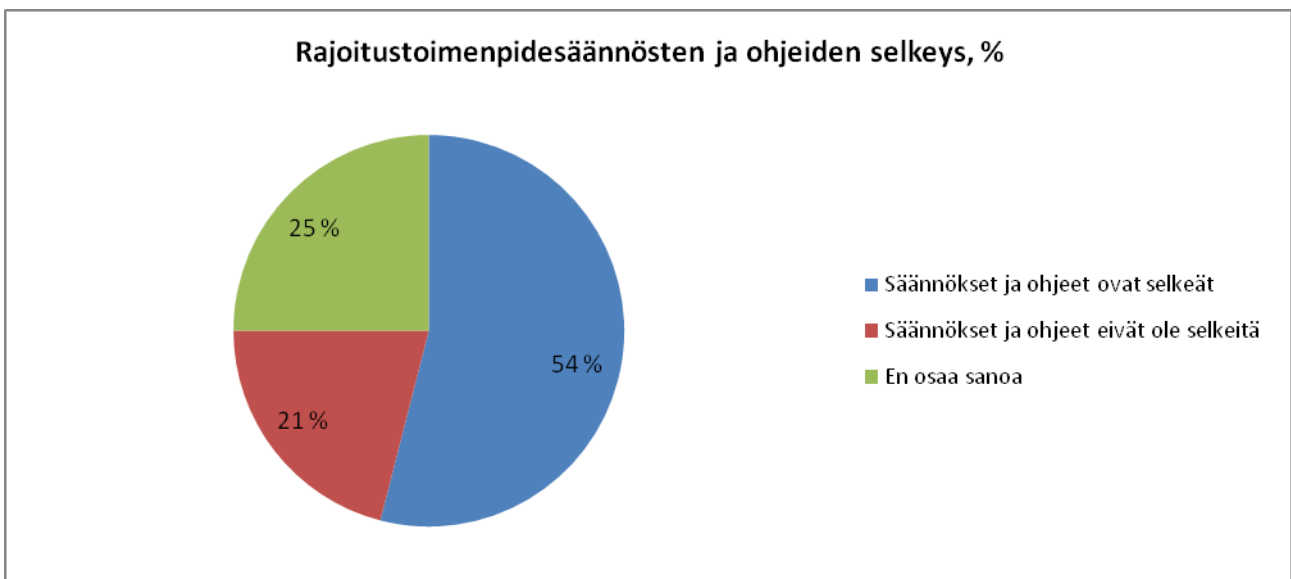
***Tiivistelmä:** Resursseja ja laatua käsittelevät kysymykset osoittivat että keskimäärin parhaat resurssit olivat ammatillisilla perhekodeilla. Myös lapsille saatavat tuet olivat ammatillisissa perhekodeissa parhaiten resursoituja. Ammatillisella asemalla oli vaikutusta; johtajat ilmoittivat työntekijöitä useammin saavansa riittävästi koulutusta ja työnohjausta. Keskimäärin heikoimmat resurssit olivat sijaisperheillä.*

3.2.3 Rajoitukset sijaishuollossa

Rajoituksista sijaishuollossa säädetään lastensuojelulaissa. Yhteydenpidon rajoittamista (62–63§) sovelletaan sekä perhehoitona että laitoshuoltona järjestetyssä sijaishuollossa. Lastensuojelulain 64–74 §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä (mm. aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, omaisuuden ja lähetysten tarkistaminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen, erityinen huolenpito) sovelletaan ainoastaan laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa.

Selvityksen mukaan rajoitustoimenpiteitä koskevissa ohjeissa ja säännöksissä koettiin olevan epäselvyyttä. Vain hieman yli puolet (54 %) vastaajista koki rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset ja ohjeet selkeiksi. Noin viidenneksen (21 %) mielestä säännökset ja ohjeet olivat epäselvät.

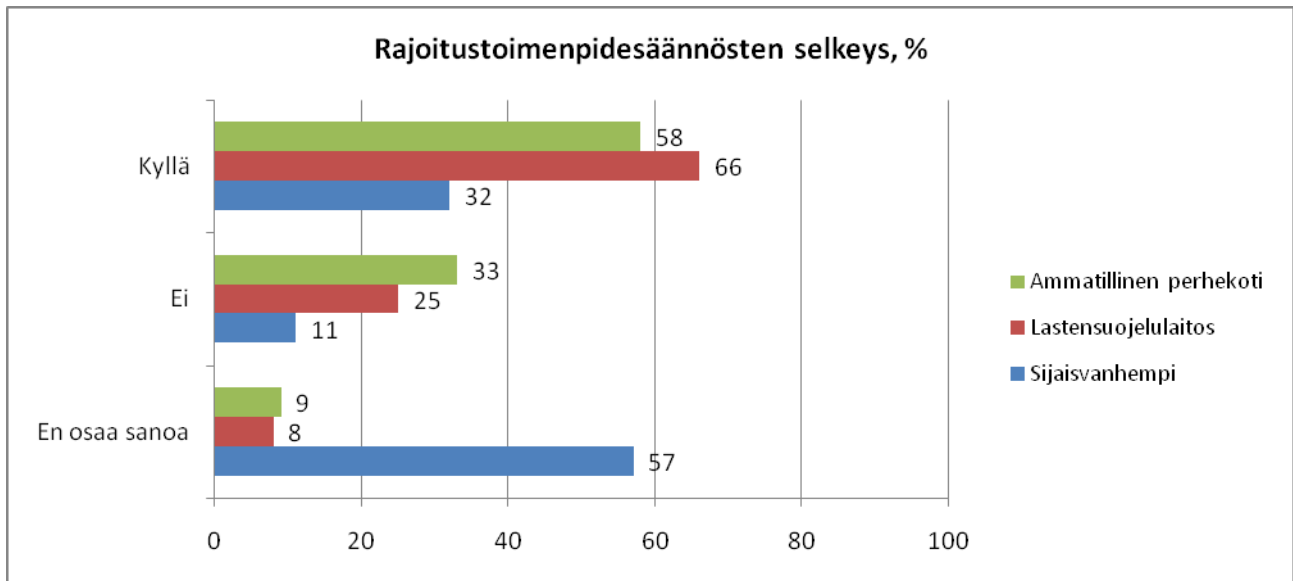
Kuvio 18. Rajoitustoimenpidesäännösten ja ohjeiden selkeys.

Kaikkien selkeimmiksi rajoitustoimenpiteitä koskevat säännökset ja ohjeet kokivat lastensuojelulaitoksissa työskennelleet vastaajat. Myös ammatillisissa perhekodeissa työskennelleistä lähes kuusi kymmenestä koki säännökset selkeiksi. Ammatillisten perhekotien osalta iso ero oli siinä, toimiko ammatillinen perhekoti laitosluvalla tai perhehoitoluvalla. Laitosluvalla toimivien perhekotien vastaajista 72 prosenttia, ja perhehoitoluvalla toimivien perhekotien vastaajista noin puolet (52 %) piti säännöksiä selkeinä.

Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että mitä enemmän on oikeutettu käyttämään rajoitustoimenpiteitä, sitä selkeämmiksi myös niitä koskevat ohjeet ja säännökset koetaan.

Kuvio 19. Rajoitustoimenpidesäännösten ja ohjeiden selkeys sijoitusmuodon mukaan.

Mikäli vastaaja oli kokenut rajoitustoimenpiteitä koskevat ohjeet ja säännökset epäselviksi, pyydettiin häntä vielä tarkentamaan, miltä osin ne olivat epäselvät.

Rajoitustoimenpiteiden säännösten epäselvyydestä saatiin 44 kommenttia laitoksista. Näistä suuri osa oli yleisluontoisia, todettiin vain, että laki on epäselvä. Tällaisia kommentteja oli viisitoista.

Muut epäselvyyden aiheet olivat monenlaisia konkreettisia tilanteita, kuten kiinnipito. Usein mainittiin kasvatuksen ja rajoittamisen rajanvedon olevan vaikea. Lisäksi kommentteissa puututtiin asioihin, jotka eivät tarkkaan ottaen ole itse lain ominaisuuksia, nimittäin koulutuksen puutteeseen ja laitosten sisäisen työnjaon epäselvyyteen.

Laitosten vastaajien mielestä uusi laki oli lisännyt byrokratiaa. Lain määräysten sanottiin myös olevan liian kaukana käytännön tilanteista eivätkä ne sovellu tilanteisiin, joissa kyseessä on vaikea asiakas. Ongelmaksi koettiin myös se, että laki ei mahdollista henkilötarkastuksen tekemistä nuorelle, jos tämä on varastanut toiselta, koska kyseessä ei ole terveyden vaarantaminen.

”Liikaa tulkinnanvaraa ja epäselvyyttä niiltä osin, kun kysymys on normaalien kasvatuskäytäntöjen puitteissa tai rajamailla tapahtuvasta rajoittamisesta, esim. tavallisten yläkoululaisten kotipäivät, sytkärien ja tupakointivälineiden hallussapito jne. Oikeasti tarpeellisissa ja rajuimmista kohdin ohjeet ovat kyllä selkeät.” (Laitos)

Ammatillisista perhekodeista ja sijaisvanhemmilta kommentteja rajoitusmääräyksiin tuli selvästi vähemmän, sijaisvanhemmilta vain viisitoista ja ammatillisista perhekodeista parikymmentä. Syy on ilmeisesti osittain siinä, että lastensuojelulain (11 luvun 64 – 74 §) rajoittamista käsittelevät pykälät eivät koske perhehoitoluvalla toimivia ammatillisia perhekoteja ja sijaisperheitä, mikä näyttää vastausten perusteella olevan hyvin vastaajien tiedossa.

Tiivistelmä: Yli puolet vastaajista piti rajoituksia koskevia säädöksiä selkeinä, mutta noin viidesosa oli sitä mieltä, että rajoitusten käyttöön liittyy epäselvyyttä. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että säädökset estävät sellaista rajoitusten käytön joita sijaishuollossa välttämättä tarvitaan.

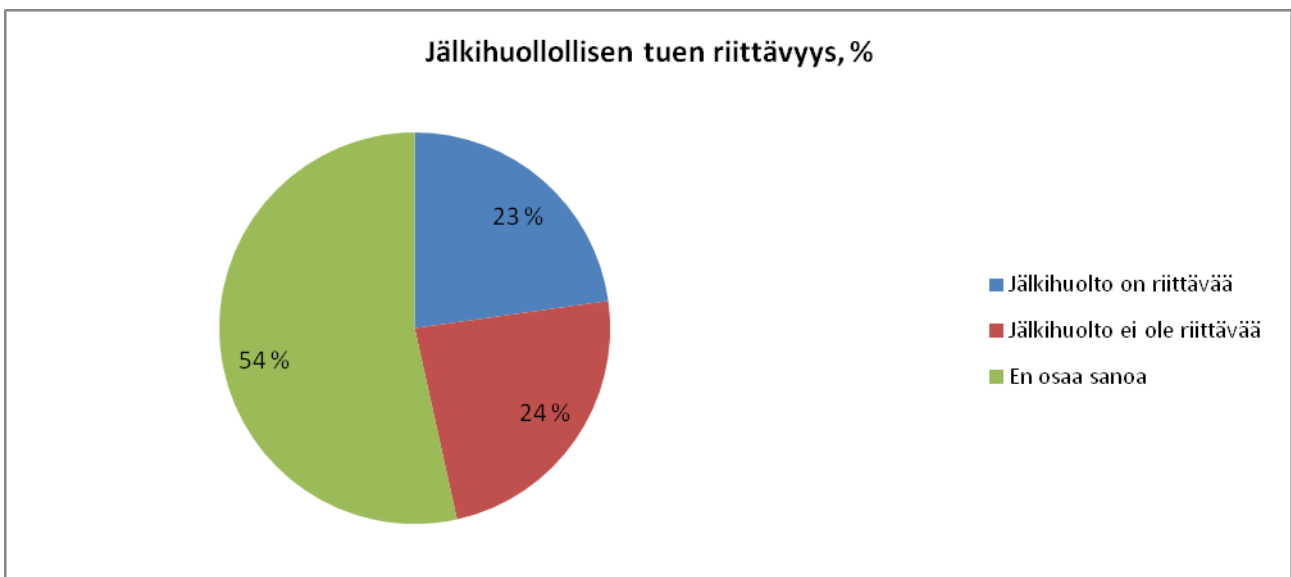
3.2.4 Jälkihuolto

Lastensuojelulain 75 §:n mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuoltoon ovat oikeutettuja myös avohuollon tukitoimena sijoitetut, mikäli sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Kyselyn mukaan nuoren oikeus saada jälkihuoltopalveluja ei toteutunut kovinkaan hyvin. Hieman alle neljännes (24 %) vastaajista totesi hoidossaan olleiden nuorten saaman jälkihuollollisen tuen olleen riittämätöntä.

Yleisin jälkihuollon toteuttajataho oli sijoittajakunta, jonka mainitsi 68 prosenttia vastaajista. Seuraavaksi yleisimmät toteuttajatahot olivat sijoituskunta (31 %), yksityinen yrittäjä (25 %) vastaajista ja järjestö (8 %). Lisäksi 11 prosenttia vastaajista oli valinnut vaihtoehdon ”muu”. Tällöin jälkihuollon toteuttajataho oli pääasiassa oma laitos tai yksikkö tai perhe.

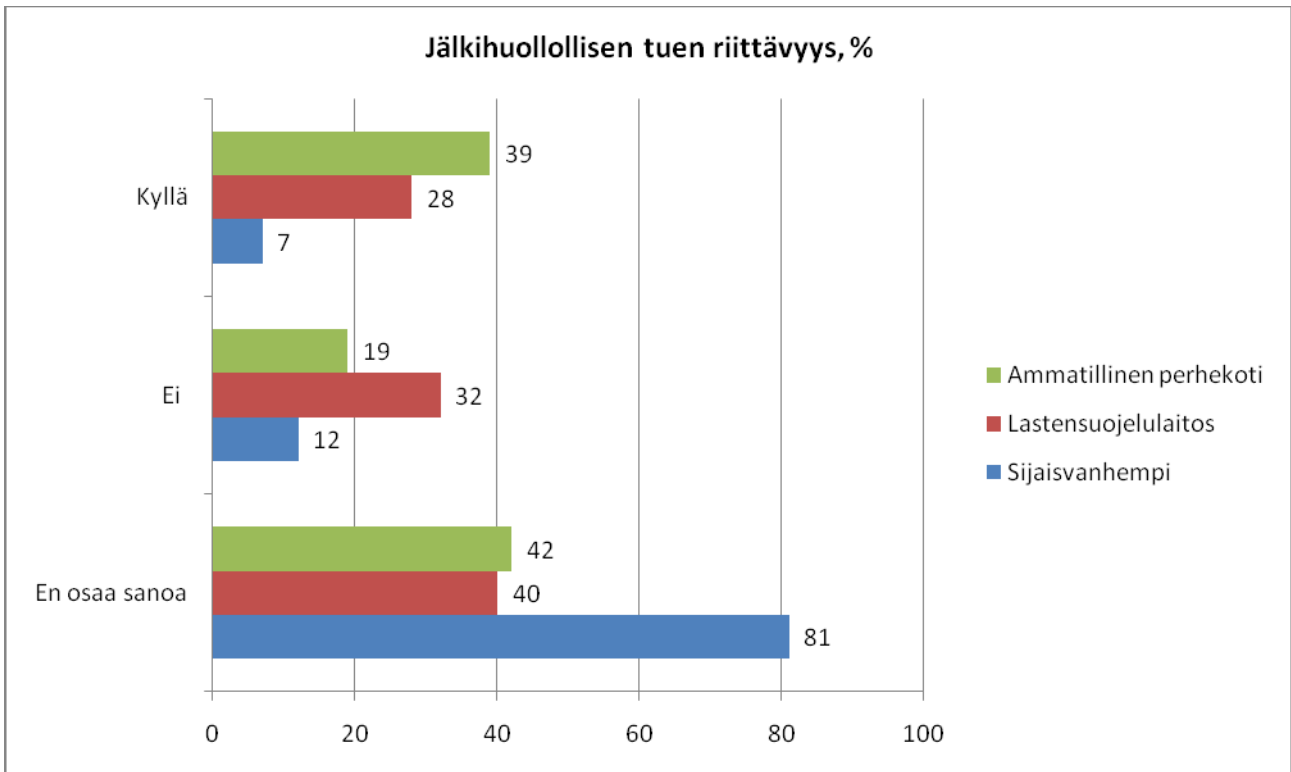
Kuvio 20. Jälkihuollollisen tuen riittävyys.

Harvimminkin jälkihuollollista tukea oli ollut saatavilla lastensuojelulaitoksiin sijoitetuille nuorille. Laitoksissa työskennelleistä kolmannes (32 %) sanoi tuen olleen riittämätöntä. Viidesosa (19 %) ammatillisissa perhekodeissa työskentelevistä vastaajista arvioi tuen riittämättömäksi.

”En osaa sanoa” vastanneista, erityisesti sijaisvanhemmista, osa on todennäköisesti sellaisia, joille kysymys ei ole vielä ajankohtaistunut heille sijoitettujen lasten nuoren iän vuoksi.

Kuvio 21. Jälkihuollollisen tuen riittävyys sijoitusmuodon mukaan.

Vastaajia pyydettiin vielä tarkentamaan, miltä osin nuorin jälkihuollollinen tuki oli ollut riittävää ja miltä osin ei.

Silloin kun tuki koettiin riittäväksi, toimi se taloudellisesti, myös asunto järjestettiin. Tällöin myös laitoksilla oli tarjota omaa ohjaajan tukea. Sijoituspaikka yleensä järjesti käytännön tukea mahdollisuuksiensa mukaan, sopimusten puuttuessa muutamat sijaisvanhemmat ja ammatilliset perhekodit tekivät sen ilman korvausta.

Ne nuoret jotka ovat meidän jälkihuollossa, asia on hoidossa kaikilta osin; asunto, koulunkäynnin tukeminen, tuki arkielämään, jne. Ne nuoret jotka ovat kunnan vastuulla, usein on ongelmia mm. säännöllisen taloudellisen tuen saamisessa ja muunkin tuen suhteen sosiaalityöntekijät ovat liian vaikeasti tavoitettavissa. (Apk)

Sijoitus jatkuu jälkihuollon sijoituksena, asteittainen siirtyminen itsenäistymisasuntoon, kunta ostaa pitkäaikaisessa sijoituksessa olleen nuoren jälkihuollon meiltä eikä häntä heitetä uudelle työntekijälle jonnekin ihan muualle. (Laitos)

Kun jälkihuolto koettiin riittämättömäksi, oli kyse siitä, että sijoituspaikan resurssit, mm. työntekijöiden aika ei riittänyt riittävän tiiviiseen yhteydenpitoon itsenäistyvän nuoren kanssa. Jotkut ammatilliset perhekodit kertoivat hoitavansa jälkihuoltoa sopimusten rajoissa.

Vastauksissa tuli ilmi myös se, että osa nuorista ei halunnut olla yhteydessä sijoituspaikkaan ja vastaajat kokivat, että kyseiset nuoret olivat syrjäytymässä. Monissa vastauksissa valitettiin sitä, että jälkihuolto ei ole riittävän suunnitelmallista, jolloin muutos sijoituspaikasta itsenäiseen asumiseen saattaa olla liian suuri. Nuori ei hallinnut vielä rahankäyttöä eikä muitakaan käytännön asioita.

Asiaa ei järjestetty ajoissa, poika laitettiin kunnan toimesta asumaan yksin. tällä hetkellä kukaan ei saa poikaan yhteyttä koulu jäi kesken, ei asuntoa, tekemisissä poliisin kanssa, kukaan ei saa yhteyttä(Sijaisvanhempi)

Nuori täyttää kuukauden sisällä 18 ja on muuttamassa asumaan itsenäisesti. Mitään yhteisiä suunnitelmia sosiaalityöntekijän kanssa ei ole laadittu. (Sijaisvanhempi)

Tarvittaisiin kädestä pitäen ohjausta eikä luotettaisi siihen, kun nuori sanoo, että kaikki on ihan hyvin. Uskotaan, kun nuori sanoo, että voi yöpyä kavereiden luona ja todellisuudessa mitään paikkaa ei ole. Ei ymmärretä nuoren osaamattomuutta rahankäytössä jne. (Sijaisvanhempi)

Rahallinen tuki toimii, muuten lapsi on omillaan, jollei osaa hakea tukia ajoissa ei opasteta, yksin saa olla, jolle tehtävästään irtisanottu sijaisperhe auttele. (Sijaisvanhempi)

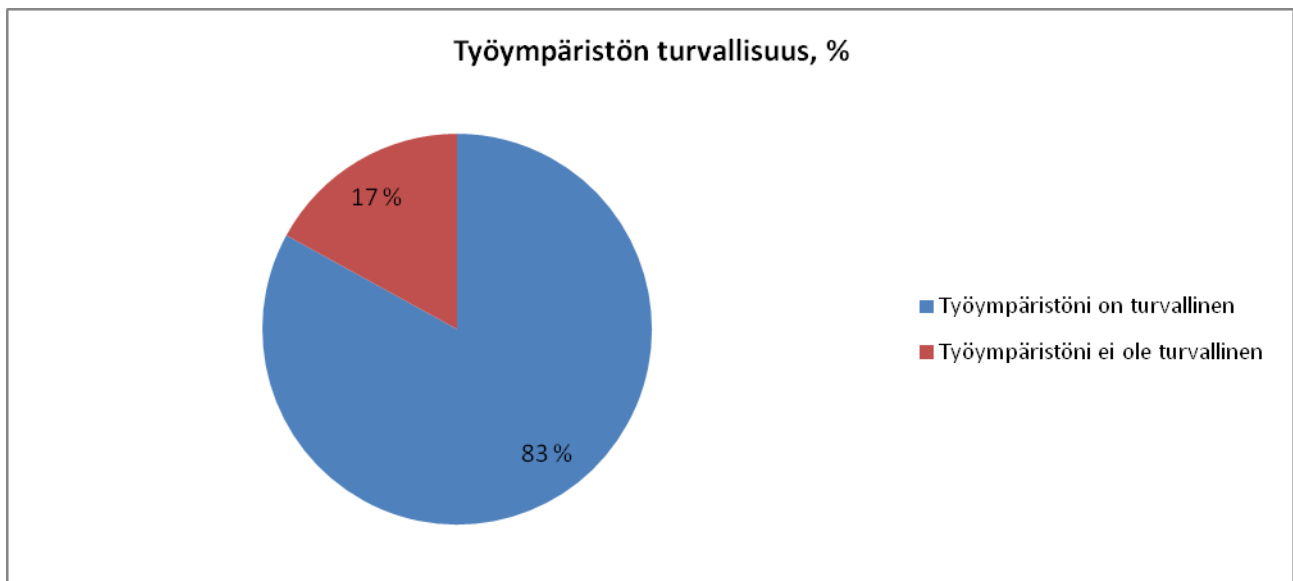
Vastausten perusteella eräs keskeinen ongelma jälkihuollossa oli se, että kunnat eivät halua uhrata siihen resursseja. Osa sijoituspaikoista pyrki hoitamaan jälkihuoltoa inhimillisen velvollisuudentunteen vuoksi ja siksi, että sijoituspaikan työntekijöiden ja sijoitettujen välille syntyy kiintymyssuhde. Silloin kun sijoitus oli ollut lyhyt ja nuori irrottautuu yhteydenpidosta, ei tällainen vapaaehtoistyö näytä toimivan, jos siihen ei erikseen ohjata resursseja ja toteuteta sitä suunnitelmallisesti. Pahimmillaan nuoret joutuvat pois sijoituspaikasta uusien tulokkaiden alta.

Tiivistelmä: Kokonaisuutena ottaen jälkihuolto ei kyselyn valossa ole tyydyttävällä tolalla. Vain 23 prosenttia vastaajista arvioi sen toteutuvan hyvin. Avovastausten perusteella kyse näyttää olevan siitä, että kunnat eivät resursoi jälkihuoltoa ja monet nuoret joutuvat omilleen ilman riittävää tukea ja valmistautumattomina.

3.2.5 Työturvallisuus

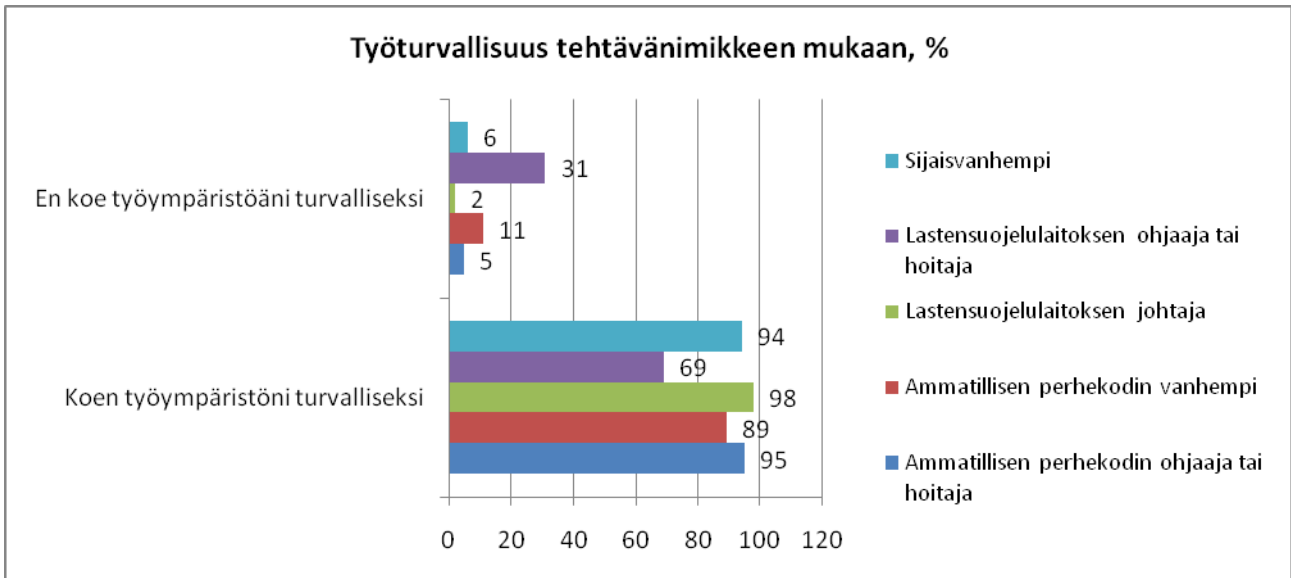
Kyselyn työolosuhteita koskevan osion lopuksi vastaajia pyydettiin arvioimaan työ- ja toimintaympäristönsä turvallisuutta. Valtaosa vastaajista (83 %) arvioi työ- ja toimintaympäristönsä turvalliseksi. Kuitenkin joka kuudes vastaaja (17 %) piti työympäristönsä turvattomana.

Kuvio 22. Työ- tai toimintaympäristön turvallisuus.

Kaikkein turvattomimmaksi työympäristönsä kokivat lastensuojelulaitoksissa työskennelleet vastaajat, nimenomaan hoitajat ja ohjaajat. Lastensuojelulaitoksissa työskennelleistä ohjaajista lähes kolmannes (31 %) piti työympäristöään turvattomana.

Kuvio 23. Työ- ja toimintaympäristön turvallisuus tehtävänimikkeen mukaan.

Mikäli vastaaja ei kokenut työ- ja toimintaympäristöään turvalliseksi, pyydettiin häntä tarkentamaan vastaustaan.

Vastaajien mukaan yleisin syy turvattomuuteen oli aggressiiviset lapset ja nuoret. Näin kertoivat sekä sijaisvanhemmat että ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa työskennelleet. Lasten ja nuorten aggressiivisuuden aiheuttamaan vaaraan liittyi varsinkin laitoksissa myös yksin työvuorossa olon aiheuttama turvattomuuden tunne. Monissa vastauksissa toivottiinkin useampaa työntekijää paikalle yhtä aikaa.

Vaikkakin aggressiiviset lapset ja nuoret aiheuttivat turvattomuutta, oli selvityksen mukaan lasten ja nuorten käyttämä fyysinen väkivalta kuitenkin melko harvinaista. Kolme prosenttia vastaajista kertoi joutuneensa lasten tai nuorten fyysisen väkivallan kohteeksi vähintään viikoittain viimeisen vuoden aikana. Toisaalta, vähintään kuukausittain lasten tai nuorten fyysisen väkivallan kohteeksi oli joutunut jo 15 prosenttia vastaajista (taulukko 9).

Taulukko 9. Lasten harjoittama väkivalta tai sen uhka, %.

Ovatko teillä sijoitettuna asuvat lapset tai nuoret	Ei koskaan	Muutaman kerran vuodessa	Kuukausittain	Viikoittain	Päivittäin	Yhteensä
Käyttäneet sinuun henkistä väkivaltaa	45,7	27,6	12,2	12,2	2,4	100,0 (n=510)
Uhanneet sinua fyysisellä väkivallalla	50,3	31,6	9,8	6,3	2,0	100,0 (n=509)
Käyttäneet sinuun fyysistä väkivaltaa	67,5	25,4	4,0	2,8	0,4	100,0 (n=504)

Yleisimmin lasten ja nuorten käyttämää väkivaltaa tai sen uhkaa olivat kokeneet lastensuojelulaitosten ohjaajat ja hoitajat. Heistä reilu viidennes (21,9 %) kertoi lasten käyttäneen heihin henkistä väkivaltaa vähintään viikoittain viimeisen vuoden aikana. Fyysisen väkivallan uhkaa lastensuojelulaitosten ohjaajista ja hoitajista oli kokenut 14 prosenttia vähintään viikoittain edellisen vuoden aikana, ja fyysistä väkivaltaa 6 prosenttia.

Toinen vastaajien usein mainitsema uhka tuli lasten ja nuorten vanhempien taholta, joskaan tulosten mukaan lasten vanhemmat eivät juuri syyllistyneet fyysiseen väkivaltaan sijaishoitopaikkojen henkilöstöä kohtaan. Myöskin vanhempien väkivallalla uhkailu oli melko harvinaista ja henkiseksi väkivallaksi koettua käyttäytymistä koettiin melko harvoin (taulukko 10). Tulosten valossa lasten vanhempien harjoittama väkivallalla uhkaaminen oli kuitenkin yleisempää kuin suomalaisilla työpaikoilla keskimäärin koettu väkivallalla uhkailu. (Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla, oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:11).

Taulukko 10. Vanhempien tai muiden omaisten harjoittama väkivalta tai sen uhka, %.

Ovatko teillä sijoitettuna asuvien lasten vanhemmat tai muut omaiset	Ei koskaan	Muutaman kerran vuodessa	Kuukausittain	Viikoittain	Päivittäin	Yhteensä
Käyttäneet sinuun henkistä väkivaltaa	59,0	33,7	4,7	2,4	0,2	100,0 (n=510)
Uhanneet sinua fyysisellä väkivallalla	83,9	14,9	0,6	0,4	0,2	100,0 (n=504)
Käyttäneet sinuun fyysistä väkivaltaa	99,2	0,6	0,2	0,0	0,0	100,0 (n=501)

Lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa aggressiivisuuden lisäksi vastauksissa viitattiin jonkin verran kiinteistöjen rakenteellisiin turvattomuustekijöihin kuten pakoteiden puutteeseen lukittujen ovien vuoksi, paloturvallisuuden heikkouteen ja muihin yksittäisiin syihin, kuten lapsen tulensyöttelytapumukseen. Myös kiinteistöjen huonoon kuntoon viitattiin joissakin vastauksissa.

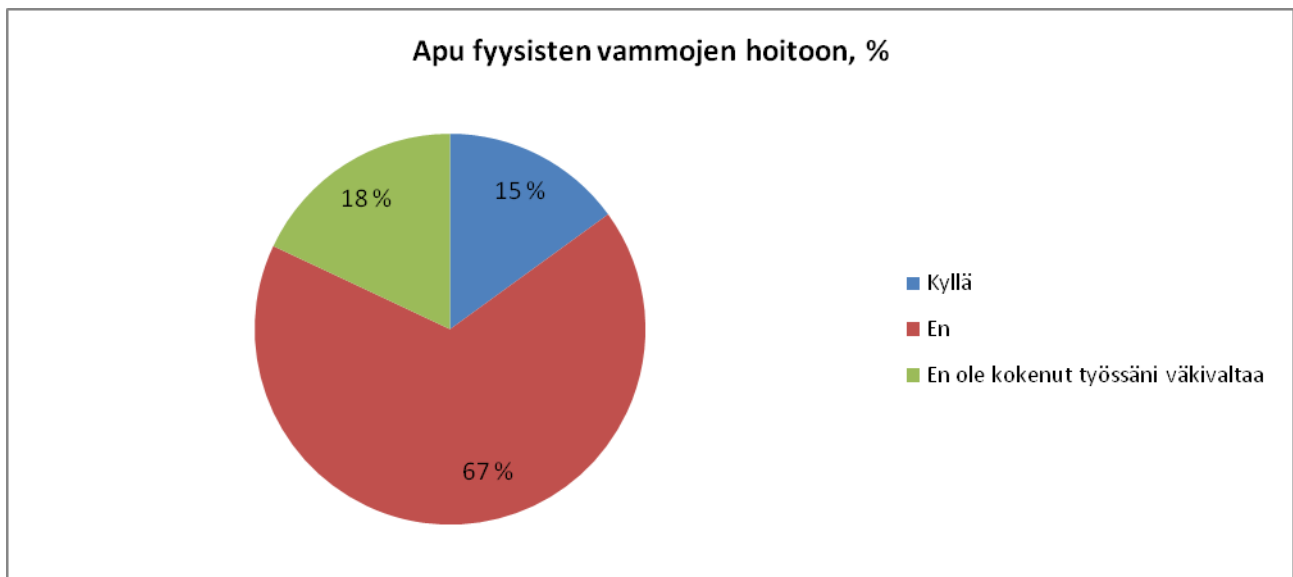
Lasten ja nuorten sekä heidän vanhempiansa tai muiden omaisten aiheuttaman väkivallan tai sen uhkan lisäksi kyselyssä selvitettiin työtovereiden käyttämää henkistä väkivaltaa, fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa viimeisen vuoden aikana. Tulosten mukaan työtovereiden välinen väkivalta missään muodossa ei ole sijaishuollossa yleistä (taulukko 11).

Taulukko 11. Työtovereiden harjoittama väkivalta tai sen uhka, %.

Ovatko työtoverisi	Ei koskaan	Muutaman kerran vuodessa	Kuukausittain	Viikoittain	Päivittäin	Kysymys ei sovellu tilanteeseeni	Yhteensä
Käyttäneet sinuun henkistä väkivaltaa	73,4	8,1	1,4	0,8	0,2	16,1	100,0 (n=508)
Uhanneet sinua fyysisellä väkivallalla	84,1	0,2	0,0	0,0	0,0	15,7	100,0 (n=503)
Käyttäneet sinuun fyysistä väkivaltaa	84,4	0,0	0,0	0,0	0,0	15,6	100,0 (n=501)

Lisäksi väkivaltaa tai sen uhkaa työssään kokeneilta kysyttiin, olivatko he tarvinneet lääkärin tai terveydenhoitajan apua mahdollisten fyysisten vammojen hoitoon. Yleisesti ottaen fyysiset vammat olivat lieviä, sillä alle kuudesosa (15 %) oli tarvinnut lääkärin tai terveydenhoitajan apua työssään saamiensa fyysisten vammojen hoitoon.

Kuvio 24. Lääkärin tai terveydenhoitajan apu työssä saatujen fyysisten vammojen hoitoon.

Selvityksen mukaan väkivaltatapaukset oli useimmin myös käsitelty työyhteisössä jälkikäteen, näin sanoi 81 prosenttia vastaajista. Väkivaltatapauksen käsittelystä työyhteisössä koettiin usein myös saatavan apua. Tätä mieltä oli noin seitsemän vastaajaa kymmenestä.

Kyselyn mukaan sijaisvanhemmat joutuvat muita hieman useammin käsittelemään myös kokemansa väkivaltatapaukset yksin. Tosin vastauksiin voi vaikuttaa myös se, että sijaisvanhemmat eivät koe, että heillä olisi työyhteisöä.

Tiivistelmä: Eniten väkivaltaa vastaajiin oli kohdistunut lasten ja nuorten taholta. Lasten vanhempien tekemää fyysistä väkivaltaa oli joutunut kokemaan edeltäneen vuoden aikana 0,8 prosenttia vastaajista. Lasten väkivaltaa kolmasosa vastaajista. Koetun väkivallan aiheuttamat vammat olivat yleensä lieviä.

Lasten vanhempien väkivallalla uhkailua oli vastaajista edellisen vuoden aikana kokenut 16 prosenttia vastaajista.

Riskianalyysi sekä pelastus- tai turvallisuussuunnitelma

Työturvallisuuslaki (738/2002) edellyttää työpaikoilta riskianalyysia ja turvallisuussuunnitelmaa Riskianalyysi uhka- ja vaaratilanteiden varalle oli tehty vastaajista 41 prosentin työpaikalla. Pelastussuunnitelma oli puolestaan tehty 68 prosentin työpaikalla.

Riskianalyysi uhka ja vaaratilanteiden varalle puuttui vastaajista 45 prosentin työpaikalta ja pelastus- tai turvallisuussuunnitelma puuttui 28 prosentin työpaikalta.

Ottaen huomioon sen, että hoitoyhteisöissä hoidetaan yhteiskunnan huostaansa ottamia, kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia, ei tilanne voi pitää hyväksyttävänä.

Tiivistelmä: Riskianalyysi uhka ja vaaratilanteiden varalle puuttui vastaajista 45 prosentin työpaikalta ja pelastus- tai turvallisuussuunnitelma puuttui 28 prosentin työpaikalta.

3.3 Lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämistarpeet

3.3.1 Tärkeimmät toimenpiteet sijaishuollon kehittämiseksi

Sijaishuollon kehittämistarpeita kysyttiin avokysymyksellä: ”Mitkä ovat mielestäsi tärkeimmät ja kiireellisimmät toimenpiteet sijaishuollon kehittämiseksi?”

Kysymys tärkeistä ja kiireellisimmistä toimenpiteistä sijaishuollon kehittämiseksi nosti **sijaisvanhempien** vastauksissa esiin suurimpana ryhmänä palkkioihin ja kulkukorvauksiin liittyvät vaatimukset. Näitä oli kaikkiaan 131 vastauksesta mainittu 43:ssa. Palkkiota vaadittiin nostettavaksi ja kulukorvauksia vaadittiin vastaamaan todellisia kustannuksia, joita ne eivät vastaajien mielestä korvanneet.

Palkkioiden ja korvausten korottamisen lisäksi vaadittiin monissa vastauksissa johdonmukaisen, valtakunnallisen palkkiojärjestelmän kehittämistä, niin että sijaisperheet eri puolilla maata olisivat tasa-arvoisessa asemassa.

Saada yhtenäinen malli koko maahan, jotta alueellinen eriarvoisuus poistuisi. Palkkaus pitäisi saada jotenkin reaaliselle kulujen kanssa. Suuri perhe vaatii paljon esim. asunnolta ja kulkuvälineiltä ja ne jäävät täysin sijaisvanhemman harteille. Työnohjaus ja koulutus pitäisi olla itsestään selvyyksiä tässä työssä. Byrokratia pitäisi myös olla ajan tasalla, että sijaisvanhemman ei tarvitse käyttää energiaa siihen mistä hän saa lapsen tarvitsemat palvelut. Ne pitäisi automaattisesti tulla asuinkunnasta ilman mutinoita.(Sij.)

Palkkiokysymyksen jälkeen yleisin ehdotus oli erilaisten tukimuotojen lisääminen sekä sijaisperheille että sijaisperheiden lapsille. Tällaisia olivat terapiat lapsille, työnohjaus, koulutus, tukiverkosto lapsille ja vanhemmille sekä vertaistuki.

Kolmanneksi esitettiin lomien ja lomittajien järjestämistä, niin että sijaisperheiden vanhemmat voisivat tosiasiallisesti pitää lomaa ja myös tilapäisesti tarvittaessa irrottautua kodista lomittajan avulla. Tällaisia mainintoja oli yhteensä 26.

Vähän toistakymmentä mainintaa sai myös huostaanottojen käsittelyn hitaus (14 mainintaa). Vastaaajien mielestä huostaanottoja lykätään liian kauan ja lapset ehtivät heidän mukaan traumatisoitua tämän vuoksi. Tärkeänä kehittämiskohteena pidettiin sijaishuollon kehittämistä perhehoidon suuntaan (13) ja lisäksi kritisoitiin sitä, että järjestelmä huomio liian paljon biologisten vanhempien toiveet eikä kiinnitä tarpeeksi huomiota sijaisvanhempien näkemyksiin (11).

Ammatilliset perhekodit kiinnittivät kiireellisimpiä sijaishuollon kehittämistoimenpiteitä käsitelleessä kysymyksessä huomiota sosiaalityöntekijöiden resursseihin ja koulutukseen. Tämä yhdistyi vastauksissa ajatukseen siitä, että sijoituksia tulisi valmistella ja valvoa nykyistä paremmin. Tähän kiinnitettiin huomiota yhdessätoista perhekotien 51 vastauksesta. Muuten esiin nousivat jälkihuollon ongelmat (7) sekä sijoitusten liiallinen lykkäytyminen (6).

Rahaa kunnille sijoituksiin, ja työntekijöitä lisää kuntiin. Lastensuojeluyksiköitten laadun valvontaa lisää.

Yksiköiden toimintatavat vaihtelevat suuresti. Joissakin toimitaan jopa lain vastaisesti tai muuten lasten ja nuorten kehitystä/turvallisuutta vaarantavalla tavalla. Erityisesti yksiköt, joista entiset työntekijät ja nuoret kertovat epäilyttävää tietoa, täytyisi laittaa tarkan syynin alle.

Ratkaisuksi tarjottiin valtakunnallista standardeja, jolloin normistoa voitaisiin säädellä yhtenäisesti ja rahoitus tulisi yhtenäisesti jostain muualta kuin kunnilta. Vastauksissa nousi muutenkin esiin huoli siitä, että jos jokin asia on kunnan päätösvallassa, on olemassa riski, että asia jää hoitamatta.

Pitäisi kehittää valtakunnallinen sijaishuolto, jolla olisi yhtenevä normisto ja rahoitus.

Resurssikysymys on tietenkin toinen tässä kuntatalouden kurjuudessa; monet kunnat rikkovat kylmästi hymyillen lastensuojelulakia, jättävät lasten asiat hoitamatta ja sijoitukset tekemättä rahapulaan ja säästöpakeroon vedoten.

Perhehoitolaki uusittava pikaisesti, nykyiset ristiriitaiset tiedot vaikeuttavat työtä. Perhekodeista sijoitettujen lasten jälkihuolto ei pitäisi siirtyä kunnille. Somaattista apua he eivät sieltä saa koskaan ja henkilökunta vaihtuu. Meille ne lapset soittelee ja kyselee apua, kun sosiaalityöntekijöitä ei saa kiinni tai ovat sairauslomalla.

Uuden lastensuojelulain uudistaminen, koska nyt kunnille tulee jälkihuoltovelvoite 6 kk sijoituksen jälkeen he ketjuttavat sijoituksia eli on tullut selkeästi enemmän päätöksijoituksia ja nämä eivät mitenkään ole lapsen edun mukaisia.

Myös **lastensuojelulaitosten** vastauksissa viitattiin useimmin resurssitarpeisiin. Tällaisia mainintoja oli 50 vastauksessa 135:stä. Resursseja kaivattiin ennen kaikkea henkilökunnan määrään laitoksissa, lapsille suunnattavan terapian saatavuuteen ja sosiaalityöntekijöiden määrään, niin että näillä olisi paremmin aikaa paneutua sijoitettavan lapsen asioihin.

Useissa vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että lapsia sijoitetaan liian kiireellä ja väliaikaisesti, joiden seurauksena sijoitukset joudutaan uusimaan ja vaihtamaan sijoituspaikkaa. Tilanne nähtiin hankalana myös pitkäaikaisesti sijoitettujen lasten kannalta, kun sijoituspaikasta tulee rauhaton yhä uusien lasten tullessa paikkaan lyhyeksi aikaa ja jatkaessa sitten matkaa uuteen sijoituspaikkaan.

Huostaan otetut ja avosijoitukset erilleen! Pitkäaikaiset lapset kärsivät tilanteesta kun "koti" on jatkuvassa muutoksessa! Pitkäaikaisosastolle sijoitetaan jopa kiireelliset huostaanotot vain muutamiksi viikoiksi ns. "talteen", kunnes siirtyvät seuraavaan sijoituspaikkaan. Vaikeuttaa työtä pitkäaikaisten lasten kanssa ja tunne siitä, että koko ajan on jatkuva muutostila päällä.... Voidaanko pitkäaikaisosastoja enää kutsua tällä nimellä?

Myös jälkihuollon parantamiseen kiinnitettiin huomiota useissa (11) vastauksissa.

Nuorten siirtyessä itsenäiseen elämään täysi-ikäistytyään, pitäisi olla vankempi suunnitelma siihen, miten nuorta voidaan tukea hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaan siitä eteenpäin. Jälkihuollon kehittäminen olisi varmasti siinä suhteessa hyvin tarpeellista.

Tiivistelmä: *Vastaajat nostivat esiin ennen kaikkea resurssikysymykset. Tämä tuli esiin erityisesti sijaiskotien vastauksissa. Kuten aiemmissa luvuissa on käynyt ilmi, ovat sijaiskotien resurssit monissa suhteissa vähäisemmät kuin laitosten ja ammatillisten perhekotien resurssit. Tämä näkyy selvästi myös avokysymysten vastausten painotuksissa. Sijaiskodit kaipaavat resursseja ennen kaikkea itselleen ja lapsilleen.*

Ammatilliset perhekodit taas nostivat esiin sosiaalityöntekijöiden resurssit ja koulutuksen. Toisena keskeisenä asiana ammatilliset perhekodit nostivat esiin jälkihuollon ongelmat ja vaativat sille enemmän resursseja ja mahdollisuuksia.

Myös laitosten vastauksissa viitattiin resurssitarpeisiin, mutta ammatillisten perhekotien tapaan niissä toivottiin lisää resursseja myös sosiaalityöhön. Lisää mahdollisuuksia haluttiin laitosten omille lapsille suunnattuun terapiaan. Myös laitosten vastaajat kiinnittivät huomiota jälkihuollon järjestämisen puutteisiin.

3.3.2 Lastensuojelulain kehittämistarpeet

Lastensuojelulaitoksien ja ammatillisten perhekotien vastauksissa korostuvat selkeimmin rajoitustoimiin liittyvät ongelmat. Lain puutteena nähtiin vastauksissa se, että uusi laki estää nuorten rajoittamisen ja lisää byrokratiaa vaatimalla dokumentoimaan päätökset. Vastauksissa moitittiin mm. sitä, että lapsilta ei voi ottaa pois tupakointivälineitä eikä viikkorahoja voi pidättää, vaikka nuori ei noudattaisi ohjeita eikä kävisi koulua. Yhtäältä vaadittiin selkeämpää sääntelyä, toisaalta enemmän toimintamahdollisuuksia laitoksille.

”Uusi lastensuojelulaki vei mielestäni normaalinkin perheen kasvatusmetodit pois laitoksista. Enää ei voi vähentää viikkorahoista, jos on tehnyt jotain todella väärin, se oli keino joka toimi. Nyt kun nuori palaa esim. hatkareissulta, niin viikkorahaa vaan lapselle. Mielestäni se antaa todella ristiriitaisen signaalin nuorelle, että näin voi toimia.” (L)

”Uusi lakia ei sovellu kaikkiin yksiköihin. Esim. koulukodissa on haastavampia nuoria ja laki liian ”löysä” monin paikoin näiden nuorten kohdalla. Vaikka nuoren etu ja oikeus ovatkin tärkeitä asioita, niin aina se ei toteudu, koska nuori pitää ottaa välillä lakiin nähden liikaakin huomioon ja lain puitteessa joudutaan ns. antamaan nuorelle periksi. Peruslastenkodeissa ja perhekodeissa tämä laki voi hyvinkin olla toimivampi, mutta koulukodeissa on niin rajuilla ja haastavilla taustoilla nuoret, että yksiköillä pitäisi olla enemmän mahdollisuuksia rajoittaa nuorta. Tuntuu että jokaisesta asiasta pitää nykyisin täyttää joku lappu tai kirjoittaa raportti. Tämä aika on taas pois perustyöstä. Välillä näyttää, että raportoinnista on tullut itse työn sisältö, vaikka en usko, että laki on siihen pyrkinyt. Jos sitä kuitenkin toteuttaa täydellisesti, niin aikaa ei ole riittävästi. Tulisi miettiä, että onko oikeasti oleellista joka asiasta raportoida erikseen sosiaalityöntekijää, riittäisikö esim. sanallinen lupa tai ilmoitus.” (L)

”Yksinkertaistaa. Nyt lastensuojelu on menossa niin monimutkaiseen suuntaan, että varsinainen perustehtävä, eli lapsen hoito ja kasvatusta, meinaa jäädä sivurooliin. Meinaa mennä lapsi pesuveiden mukana. Kunnan perustehtävä on pitää huoli, että lapsi tarvitessaan saa sijaishuoltoa, sosiaalityöntekijä sijoittaa lapsen mahdollisimman lapsen tarpeita vastaavaan sijaishuoltopaikkaan, sijaishuoltopaikka vastaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, sekä korvaavalla, että korjaavalla tasolla.” (APK)

”Laki rajoittamisesta on naurettava, ei minkäänlaista kosketusta käytännön työhön vaan vaikeuttaa sitä. Tärkeilevät laki-ihmiset käy seminaareissa vain selittämässä rajoitteista jotka ei kuulu edes kotikasvatukseen. Jos lain mukaan kasvatetaan, kasvatetaan nuorten aikuisten ongelmia, huume, rikollisuus, rajattomuutta, välinpitämättömyyttä... Pitäisi viimeinkin saada virallistettua perhekoti ja sen aseman lastensuojelun kentässä, selkeästi määritellä minkälainen on ammatillinen perhekoti ja kuka voi sanoa itseään ammatilliseksi perhekodiksi.” (APK)

”Lapsen, nuoren siis ikätasona perusteella tietyissä asioissa vajaanlaisen itsemääräämisoikeutta olisi syytä jollain tavalla selkiyttää. Eikö lastensuojelulaki koskekin kaikkia lapsia 0-18v? Vielä syntymättömän lapsen oikeudet / vs. laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta-oikeuksiin ei toteudu. Ts. raskausaikaisia riskitekijöitä ei huomioida vaan lapsen annetaan vammautua esim. äidin päihteiden tai huumeiden käytön vuoksi. Missä on lapsen etu?” (APK)

Toinen laitoksissa usein mainittu ongelma oli huostaanottojen lykkääntyminen:

” ”perheenyhdistäminen” ei ole mitenkään tavoiteltavaa elleivät vanhemmat pysty huolehtimaan lapsistaan.. Avohuollon toimenpidevaatimus ennen kuin lapsi otetaan huostaan, on liian pitkäkestoista; Käytännössä tulkittu niin, että silloin tällöin avotyöntekijä käy toteamassa lasten olevan vielä hengissä perheen keskellä. Näin vasta murrosiässä on ehditty tehdä huostaanotto, johon mennessä jatkuva turvattomuudentunne yms. ovat tuhonneet lapsen mielen. Tällöin nämä rajattomat, sekavat, särkyneet sielut tuodaan lastenkotiin. Näistä lapsista ei tule yhteiskunnan vastuun kantajia- ei edes itsestään vastuuta kantavia. Ovat imeneet kotonaan jo mallin: ”ei tarvi tehdä töitä, mutsikin sano, et kato kuin hyvää elämää mä vietän, enkä oo yhtään päivää tehny duunii. Aina on ollut puhdas koti ja onko ruokaa ja juomaa puuttunut pöydästä. Tyhmät ne töitä duunaa” Näin kertoi eräs 16 -vuotias poika lastenkodissani.” (L)

Ammatilliset perhekodit nostivat esiin myös lastensuojelulain puutteet liittyen ammatillisten perhekotien aseman epäselvyyteen. Tästä kaivattiin säätelyä lastensuojelulakiin. Lisäksi useissa vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että sijaishuollon työ käy yhä monimutkaisemmaksi. Tässä kritiikissä on pohjana tyytymättömyys juuri byrokratian lisääntymiseen. Toisaalta lakia pidettiin myös hyvänä.

”Perhekotien asema pitäisi turvata laissa. Nyt lääninhallituksen tarkastajat saattavat tulkita että perhekodissa ei voi olla sellaisia lapsia tai nuoria joita pitää rajoittaa. (Sama koskee myös sijaisvanhempia). Sen tulkinnan mukaan kaikki lapset ja nuoret joita mahdollisesti joudutaan rajoittamaan (esim. otetaan tupakat pois) pitää sijoittaa laitoksiin ja jos sellainen tilanne tulee vastaan perhekodissa, että pitää rajoittaa niin pitää ottaa pois perhekodista tai sijaiskodista ja siirtää laitokseen!” (APK)

Sijaisvanhempien vastauksissa nousivat esiin useimmin kannanotot, joissa vaadittiin rajoittamaan biologisten vanhempien ja lasten yhteyksiä. Näitä kommentteja esitti 38 sijaiskotien vastaajaa 86:sta. Vastauksissa vaadittiin lasten ja biologisten vanhempien yhteyden rajoittamista, adoptioiden mahdollistamista, jos sijoitus oli jatkunut määrääjän, biologisten vanhempien vaikutusvallan ja roolin vähentämistä monin tavoin. Tapaamisissa biologisten vanhempien rooli nähtiin kielteisenä ja ongelmallisena. Vastausten sananvalinnat puhuvat puolestaan.

”Biologisilla vanhemmilla ja suvulla liian suuri rooli ja sananvalta, joka saattaa sotkea sijaisperheen elämää totaalisesti!” (Sij.)

”Jotain rajaa vanhempien oikeuksiin. Usein tuntuu että lapsen etu ei paljon paina kun biovanhemmat sanelevat ehtoja...ja sossu vetoaa aina lakiin.” (Sij.)

”En osaa sanoa. Ehkä siinä, etteivät biologiset vanhemmat saisi hankkäröidä johonkin tiettyyn suoja-aikaan (esim. 2 kk sijoituksen jälkeen), että lapsi ja sijaisvanhemmat voivat kunnolla tutustua toisiinsa. Liian paljon kärhämää ja painetta lapselle heti sijoituksen jälkeen nykyisillä lakikuvioilla.” (Sij.)

”Kyllä. Lasten asema tulee turvata joka tilanteessa. Lapsella tulee olla oikeus kieltäytyä tapaamasta ”läheisiään”. Vanhempien tulee voida tarvittaessa rajoittaa lapsiaan, laki ei saa estää kasvatustehtävää.” (Sij.)

Biologisten vanhempien ja vallan rajoittamisen ja tapaamisten rajoittamisen päässä nähtiin tavoitteena sijoituksen vakinaistaminen ja adoptio. Osa halusi sijoituksen vakinaistamisen ja adoption määräaikoihin sidotuksi rutiininomaiseksi menettelyksi.

”Huostassa pidon väliaikaisuuden kriteerejä tulisi arvioida uudelleen. Tulisi olla mahdollista määritellä huostassa pito jatkuvaksi ainakin niissä tapauksissa, joissa lapsen paluu biologisten vanhempien luokse ei ole pitkän perhesijoituksen ja vakiintuneiden ihmissuhteiden vuoksi lapsen edun mukaista. Adoptiomahdollisuus on vaikeammin määriteltävissä, mutta senkin osalta lienee mahdollista laatia nykyistä keveämmät kriteerit.”

”Adoptio tulisi mahdollistaa pitkään jatkuvissa sijoituksissa.”

”Esimerkiksi biologisille vanhemmille joku aikaraja saada asiansa kuntoon tai huomattavasti parempaan suuntaan, ja jos niin ei käy lapset lähtee syntymäkodista. Kyllä vaikkapa kahdessa vuodessa ehtisi nähdä nytkähtääkö vanhempien tilanne parempaan vai ei. Niin jyvät erottuisivat akanoista kun tämä tehtäisi heti vanhemmille selväksi, eikä heitä paapottaisi vuodesta toiseen ja siliteltäisi päähän kun voi on vaikeaa ja siinä sivussa lapset kärsii. Tuli varmaan selväksi, että liikaa toimitaan vanhempien oikeuksia painottaen, vaikka pitäisi olla kyse LASTENSuojelusta.”

”Perheiden yhdistämispuheet ovat mielestäni neuvostoliturgiaa, jota käydään läpi irrallaan realiteeteista.”

Perheenyhdistämisen kokeilukaan ei saanut vastauksissa tukea.

”Lastensuojelun tulisi hyvin tarkkaan miettiä, milloin on mahdollista edes kokeilla lapsen takaisin paluuta kotiin, koska uudelleen sijoitukset ovat lapselle todella rankkoja kokemuksia eikä lapsia tulisi käyttää tällaisessa asiassa "pelinappuloina", jossa katsotaan, onnistuuko kotiutus.”

Vastauksissa näkyi myös vastaajan pettymys, kun sijaisperhe oli perheenyhdistämisen kautta menettänyt sijoitettuna olleen lapsen.

”Kyllä kaikki huutavat sijaisperheiden puutetta. Meillä tilat valmiina ja odotellaan sijaislasta edelleen. Kotiutus tuli toisen sijaislapsemme kohdalla kahden vuoden jälkeen. Minulle kerrottiin se tammikuussa, lapsi muutti maaliskuussa. Ei ollut meistä kiinni, vaan sosiaalityöntekijä päätti yhdistää biologisen perheen tukiasunnon myötä ja juuri edellisenä syyskuuna kerrottiin meille, että ei ollut perustetta lapsen palauttamisen.”

Muita esiin tulleita teemoja sijaiskotien vastauksissa oli vaatimus selkiyttää rajoitustoimenpiteitä koskevia säädöksiä.

”Rajoitustoimenpiteitä koskevia säädöksiä tulisi täydentää niin, että myös perhehoidossa kasvatettavan lapsen käyttäytymistä koskeviin rajoituksiin saataisiin selkeys. Tällä hetkellä rajoituksia ei määritellä mitenkään, paitsi yhteydenpidon osalta. Asetelma on elävälle elämälle vieras ja aiheuttaa käytännön vaikeuksia tilanteissa, joissa murrosikään ehtinyt perhehoitovuori koettelee kasvattajiensa "toimivallan" rajoja.”

Lisäksi vastauksissa toivottiin nopeampia päätöksiä huostaanotoista ja sijoituksista.

”Nopeampaa toimintaa lasten huostaanotoissa. Pienelle lapselle löytyy helpommin koti, kuin kovia kokeneelle koululaiselle tai nuorelle. Kuntiin lisää resursseja.”

” Lapset ovat kokeneet jo tosi kovia ennen huostaanottoa, jotenkin tulisi lain kautta huomioida aiemmin lapsen todelliset tarpeet, nykyään katsotaan ja yritetään "pönkittää" perheen tilannetta liian pitkään. Lapsen psyyke joutuu välillä niin koville, ettei paljon ole tehtävissä syvien vaurioiden korjaamiseksi, sijaisperheiden rooli on enemmänkin opettaa lasta jotenkin elämään vaurioidensa kanssa. Tässä kohtaa lastensuojelulaki ei edelleenkään toimi tarpeeksi lapsen näkökulmasta. Lakia pitäisi uudistaa esim. tilanteissa jossa perhe usein muuttamalla pääsee jatkamaan vuosiakin eteenpäin, vaikka ongelmat tiedostetaan. Samoin, myös mikäli perheeseen, josta on lapsia jouduttu sijoittamaan aiemmin, eikä huostaanoton syyt ole vielä päättyneet jos vanhemmat saavat uusia lapsia - tulisi olla oikeus tarkkailla perheen ja uuden vauvan tilannetta jatkuvasti.”

3.3.3 Perhehoitajalain uudistamistarpeet

Sijaisvanhempien vastaukset perhehoitajalain muuttamiseen

Perhehoitajalain uudistustarpeisiin tuli ymmärrettävästi eniten vastauksia juuri sijaisvanhemmilta. Osin nousivat esiin samat teemat, joita on tullut jo muuallakin, kuten sijaisvanhempien aseman vahvistaminen suhteessa biologisiin vanhempiin ja erilaisia rajoitustoimia koskevan sääntelyn selkiyttäminen.

Eräs keskeinen teema oli palkkioiden, kulukorvausten ja eläkkeiden turvaaminen ja parantaminen, toisena oli lomien ja lomasijaisten järjestäminen. Kolmas yleinen teema oli koulutuksen ja työnohjauksen saatavuuden parantaminen. Näiden kolmen yleisesti esiin nostetun teeman lisäksi mainittiin kuitenkin muitakin teemoja, joista osa mainittiin vain kerran tai pari.

Palkkioihin ja eläkkeisiin oli kiinnittänyt huomiota noin 30 vastaajaa kaikista sijaiskotien vastaajista, lomiin ja koulutukseen ja työnohjaukseen harvempi. Useissa vastauksissa kuitenkin nämä teemat nivoutuivat yhteen. Lisäksi vastauksissa toivottiin yhteisiä kriteereitä palkkioille ja kulukorvauksille, siten että huoltosopimukset ja niistä maksettavat korvaukset, palkkiot ja eläketurva säädeltäisiin valtakunnallisesti ja yhdenmukaisesti. Nyt vastauksista henkii ajatus, että sijaisvanhemmat eri puolella maata eivät ole tasa-arvoisessa asemassa keskenään. Tämän katsottiin vastauksissa saattavan myös sijoitetut lapset eriarvoiseen asemaan keskenään.

Valtakunnallinen, tasainen palkkio/kulukorvaus systeemi. Liian kirjava käytäntö nykyään. Palkkiot vaihtelee liikaa, myös se mitä kaikkea sosiaalitoimi korvaa perheille. Mm. harrastuskulut, pyörät, ulkomaanmatkat, rikkoontuneet tavarat, näissä kaikissa on huomattavia eroja. Mielestäni kulukorvauksen pitäisi kattaa kaikki tällaiset kulut. Kuitenkin jotkut kunnat ovat paljon suopeampia korvausten suhteen. Lakisääteinen (siis pakollinen, ilman tulkintoja olevat hoitajien lomat, koulutukset, työterveys, kaikissa näissä puutteita) (Sij.)

Korvaukset ja toimintaohjeet yhtenäisiksi kaikissa kunnissa, paperille josta jokainen voi lukea ohjeet ei tapauskohtaisia toimintatapoja. Korvaukset vastaamaan tämän päivän hintatasoa, ei sijoitetun lapsen tarvitsisi kärsiä huonommasta elintasosta kuin muutkaan lapset. (Sij.)

Lomat, vapaat ja lomituks olivat toiseksi yleisin kommenttien aihe. Ongelmana on vastausten mukaan se, ettei loman pitäminen useinkaan ole mahdollista sen vuoksi, ettei saada sijaista. Kolmanneksi yleisin toive koski säännöllistä **koulutusta ja työnohjausta**.

Vapaa- ja lomapäivien ajaksi olisi sijoittajan järjestettävä lomittaja kotiin. (Sij.)

Perhehoitajilla tulisi olla todellinen mahdollisuus vapaapäiviin. Nyt maksetaan vapaapäivät rahana, mutta lasta ei vaikeahoitoisuuden vuoksi voi jättää vieraan hoitoon, joten vapaapäivät eivät toteudu. (Sij.)

”Perhehoitajia, jotka elävät arkea lasten kanssa täytyy lasten asioissa kuulla ja heidän näkemyksillään olla enemmän painoarvoa kuin nyt. Palkkauksen tulisi olla ainakin samalla tasolla kuin perhepäivähoitajilla (perhepäivähoitajien työ aika on noin 10t vuorokaudessa). Palkkaus on yksi osoitus siitä miten työtä arvostetaan ja on omiaan motivoimaan uusia perheitä ryhtymään perhehoitajiksi. Perhehoitajille olisi taattava lomat samalla tavalla kuin muillekin työntekijöille (4-viikkoa), loman voisi jakaa useampaan jaksoon vuoden aikana (työaika on 24t vuorokaudessa). Perhe hoidossa olevat lapset tulevat huomattavasti halvemmaksi kunnille kuin laitoksissa, tai perhekodeissa olevat lapset. Perhehoitajilla pitäisi olla samanlainen työterveyshuolto kuin muillakin aloilla. Näin tulisi hoidettua myös lapset, kun perhehoitaja sairastuu..” (Sij.)

Taloudellisia asioita, lomina ja koulutusta koskevien teemojen lisäksi vastauksissa nousi esiin kuntien toimintaa koskevat vaatimukset. Kuntia vaadittiin noudattamaan lakia ja kuntiin kohdistettua valvontaa vaadittiin lisättäväksi. Jotkut vastaajat halusivat sijaishuollon pois kunnilta, valtion hoidettavaksi.

Sijaishuolto/ perhehoito pois kunnilta ja kaikki valtiolle. Tekisi kaikista perhehoitajista samanarvoisia. (Sij.)

Vastauksissa oli erilaisia sosiaalisten etujen ja tuen lisäämisehdotuksia erilaisten verovapauksien lisäksi esimerkiksi äitiyslomaa ja työterveyshuoltoa koskevia ehdotuksia. Enimmäkseen nämä koskivat sijaisperheen vanhempien aseman vahvistamista, mutta myös lapsen ja nuoren aseman parantamista esitettiin paitsi terapia- ja muiden tukipalvelujen lisäämisen muodossa, myös jälkihuollon mahdollistamista sijaisperheessä.

Sijoitetun lapsen pitäisi voida asua sijaisperheessä opiskeluajan, vaikka hän olisi täyttänyt 18/21 v. (ja sijaisvanhempien saada siitä edelleen korvaus). Ei mitakaan lapsia heitetä ulos 18 v. täytettyään ja sijaislapset eivät yleensä ole samalla tavalla valmiita ulos elämään, kuin muut. He tarvitsevat aikaa. - Sijoitetun lapsen jälkihoito pitäisi olla selkeästi sovittua (paperilla). (Sij.)

Perhehoitajalain muutostarvetta koskeneeseen kysymykseen vastattiin **laitoksissa** toisaalta epäillen ja kriittisesti, toisaalta myös haluttiin toimintaedellytysten vahvistamista. Kommentteja laitoksista tuli vain kahdeksan. Kriittisissä kommentteissa vaadittiin valvontaa ja lupaa ennen toiminnan aloittamista. Toisaalta haluttiin perhehoitajille muun muassa koulutusta, mahdollisuus lomiin, tuki- ja lomaperheet.

”Koulutusta ja työkokemusta alalta tulee vaatia ennen lupia. Esimerkiksi lastensuojelutyötä tekeville (tulisi saada) kokemusta kyseisestä sektorista! On kummallista että esimerkiksi perhekodin voi laittaa pystyyn, vaikka ei olisi tehnyt päivääkään työtä lastensuojelussa. Pelkään että yksityisen sektorin paikat ovat ”aika villejä” toiminnaltaan.” (L)

”Perhehoitajia voitaisiin kouluttaa siten, että ne pystyvät vastaamaan nykyisiä tarpeita. Yhä enemmän sijoitetaan haasteellisia nuoria perheisiin, joten perheiden tulisi olla koulutettuja sekä heillä tulisi olla keinoja käsitellä haastavia nuoria.” (L)

Ammatilliset perhekodit kommentoivat perhehoitajalain uudistusta siten, että esiin nousi keskeisenä rajoitustoimenpiteitä koskevien säädösten selkiyttäminen. Toinen keskeinen toivomus oli loma- ja sijaisjärjestelyjen saattaminen nykyistä paremmalle tolalle. Kolmantena teemana esiin nousi erilaisten sijoitusmuotojen luonteen ja roolin selkiyttäminen. Ammatilliset perhekodit toivottiin otettavan mukaan perhehoitajalakiin. Alan vaatimuksia haluttiin kiristää.

Useimmin esiin tulivat toivomukset rajoituksista.

”Koska kasvatus on rajojen asettamista ja niistä kiinnipitämistä perhehoitajalle tulee olla kaikki normaalit vanhemman oikeudet. Lisäksi, koska hän vastaa toisen lapsesta ja tämän terveydestä tulee olla mahdollisuus saada kaikki alle 18 -vuotiaan terveys- ja muut vastaavat tiedot. Perhehoitajan oikeusturvaa on lisättävä ja määriteltävä suhteessa hänen velvollisuuksiin kontra oikeuksiin valvoa, rajoittaa ja puuttua.” (Apk)

”Paljon puhututtaa, kun perhekodit eivät kuulu ilmoitusvelvollisiin rajoitustoimenpiteiden kohdalla. Osa ajattelee, että perhekodit eivät saa rajata lapsiaan lainkaan ja jos niin tekevät lapset siirretään laitoksiin? Jossakin lääneissä korkeassa asemassa olevat henkilöt ovat myös kieltäneet, että lapsen normaaliin kasvatukseen kuuluva rajoittaminen olisi kiellettyä perhekodeissa? Tämä asia on saatava selvitettyä jollakin tavalla.” (

”Sijaisperheenä toimimiselle ja ammatilliselle perhekotitoiminnalle selkeät erot, koska myös vaatimukset toiminnalle ovat hyvin erilaiset. Sijaisperhetoiminnan käynnistämiseksi tiukemmat rajat, koska vanhemmat työskentelevät vaativampien lasten kanssa kuin esim. kymmenen vuotta sitten. Myös oikea palkka työstä, jota he tekevät, jotta toisen vanhemman olisi mahdollista työskennellä kokoaikaisesti kotona.

Ammatillisen perhekodin vaatimukset ovat sopivat, mutta mielestäni työkokemusta esim. sijaisperheenä toimimisesta tulisi vaatia viiden vuoden ajalta ennen kuin olisi mahdollista muuttaa toimintaa ammatilliseksi.” (Apk)

Aiemmin jo käsitelty sijoituksen pituus ja pysyvyys tuli tässäkin esiin:

”Kasvatusvastuu tulisi olla selkeästi kirjattuna lakiin. Lapsella tulisi olla oikeus pysyvään ja turvalliseen kotiin. Tämä tulisi ottaa huomioon varsinkin lapsen asuttua sijaisperheessä tai perhekodissa pitkään, jolloin sijaisperhe on lapsen todellinen perhe tai perhekoti on lapsen todellinen koti. Sijaishuollon muutoksissa sijaisperhettä tai perhekodin vanhempia tulisi kuulla asiaan osallisina, lapsen tosiasiallisina vanhempina.” (Apk)

4 Yhteenveto

Kyselyssä kartoitettiin eri sijoitusmuodoissa työskentelevien näkemyksiä sijaishuollon työolosuhteista ja hoidon laadusta ja resursseista. Kyselyn teon taustalla oli alun perin ajatus seurata uuden lastensuojelulain toteutumista vaikutuksia sijaishuollossa. Sijaishuollon kehitykseen ja toimintaan vaikuttavat kuitenkin lain lisäksi monet tekijät ja kysely onkin laajentunut alkuperäisestä lähtökohdastaan yleisemmäksi sijaishuollon alueelle toimivien näkemysten kartoittamiseksi. Tutkittavan tiedon laatua on luonnollisesti rajoittanut valittu metodi. Konkreettisten tietojen kerääminen sijaishuollon tilastoista ja esimerkiksi kuntien lastensuojeluun käyttämien varojen kehityksestä antaisi tietenkin monista asioista täsmällisempää tietoa, mutta sellainen tieto on saatavissa vasta viipeellä, joten tuoreen yleiskuvan saamiseen kysely sopii paremmin.

Vastaajien näkemysten mukaan olosuhteet ovat monessa asiassa kohtuulliset ja jopa hyvät. Puutteita on kuitenkin oikeastaan kaikilla kysytyillä osa-alueilla. Kautta koko kyselyn tulee esiin se, että erityisesti ammatillisten perhekotien, mutta myös laitosten resurssit ovat paremmat kuin sijaiskotien. Ero tuli esiin muun muassa koulutuksen, työnohjauksen, sijaisten saannin ja lasten palvelujen saannin yhteydessä.

Perhekotien ja laitosten vastaajien asema saattaa tietenkin jonkin verran vaikuttaa vastausten luonteeseen. Perhekotien vastaajista 66 prosenttia oli perhekotien vanhempia. Hoitajia ja ohjaajia perhekotien vastaajista oli 30 prosenttia. Laitoksissa vastaajien jakauma oli erilainen, heistä 78 prosenttia oli ohjaajia ja hoitajia, kun taas johtajia oli 17 prosenttia. (Taulukko 3.)

Vaikka esimerkiksi työntekijöiden määrä on arvioitavissa melko objektiivisesti, työntekijöiden riittävyteen liittyy arvionvaraisuutta. Riittävytyteenhän vaikuttavat myös lasten ja itse ympäristönkin ominaisuudet. Yrittäjinä ja oman yrityksensä edustajina perhekotien vanhemmilla voi olla suurempi tarve esittää toimintansa myönteisessä valossa. Vastaavasti laitoksen työntekijä voi suhtautua laitoksen puutteisiin kriittisemmin. Tämä voi vaikuttaa varsinkin laitosten ja

ammattillisten perhekotien tilanteen arviointiin. Sijaisperheiden asema on toisenlainen. Ne voivat tuoda esiin ongelmiaan ja resurssin tarvettaan pelkäämättä seurauksia. Sijaisperheistä on puutetta.

Suurena ongelmana koettiin lasten rajoittamista koskevien säännösten puutteet. Vaikka sijaishuollon rajoituksia piti riittävän selkeinä yli puolet vastaajista, oli kuitenkin merkittävä vähemmistö, noin viidesosa, sitä mieltä, että rajoituksia koskevat ohjeistukset ovat epäselvät. Avovastausten mukaan nykyinen ohjeistus muun muassa estää maalaisjärjen mukaisen toiminnan. Asian käsittelyn on siis jatkuttava ja sääntöjä selkiytettävä edelleen.

Kysymys rajoittamisesta on kasvatuksellisesti erittäin tärkeä. Toisaalta on ymmärrettävää, että kielteisinä koettavista rangaistuksista olisi parempi päästä positiivisiin ohjauskeinoihin. Normaalistihan vanhemmat pyrkivät ohjaamaan lapsia vetoamalla myönteisiin asioihin ja velvollisuuksiin, lapsen omaan etuun, kiintymykseen ja vastavuoroisuuteen. Toisaalta laitoksissa, joihin lapsi saattaa olla vastikään tullut ja jonka työntekijöitä kohtaan hän ei ole kehittänyt yhteenkuuluvuuden ja kiintymyksen tunteita, ei välttämättä voida vedota niihin. Rajat kuitenkin tarvitaan, jotta lapsen koulunkäynti ja säännöllinen elämä voidaan turvata ja järjestys laitoksessa säilyttää. Kysely osoittaa, että tällä lasten rajoittamisen alueella työntekijät tuntevat keinojen olevan puutteelliset.

Rajoitusten ja lasten oikeuksien ongelmat kaipaavat selvennystä käytännön tasolla. Sama jännite ilmenee kaikkialla missä ollaan tekemisissä lasten kanssa. Se sisältyy jo lapsen oikeuksien sopimuksen artikloihin 3 ja 12. Kolmas artiklakin velvoittaa ottamaan aina ensisijaisesti huomioon lapsen edun. Kahdestoista artikla puolestaan velvoittaa ottamaan huomioon lapsen näkemykset lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Asiaa analysoineen professori David Archardin mukaan kyse on todellakin lapsenoikeuksien sopimuksen sisäisestä ristiriitaisuudesta tai jännitteisyydestä. Lapsen oikeus saada mielipiteensä huomioonotetuksi voi olla ristiriidassa hänen oman etunsa kanssa.

Koulutusta ja konsultaatiota koskevissa kysymyksissä kävi ilmi, että johtajat sekä laitoksissa että ammatillisissa perhekodeissa kokivat saavansa niitä selvästi useammin kuin työntekijät. Rajoituksia soveltavat käytännön tilanteissa kaiketi kuitenkin useimmin juuri työntekijät. Kyselyn perusteella voisikin ajatella, että rajoituksia koskevan konsultaation ja koulutuksen pitäisi tehokkaammin suuntautua juuri työntekijöille.

Työturvallisuutta kartoitettiin väkivaltaa koskevilla kysymyksillä. Sijaishuollon työntekijät kokevat väkivaltaa useimmin juuri lasten ja nuorten tekemänä. Konkreettinen väkivaltilanne lasten vanhempien taholta ei vaikuta niin pahalta kuin olisi voinut olettaa, ottaen huomioon sen, että varsinkin tahdonvastaisissa huostaanotoissa lasten vanhemmat saattavat olla pettyneitä ja turhautuneita. Lisäksi lienee selvää, että huostaanottoon johtaneet syyt, kuten esimerkiksi vanhempien alkoholismi, ovat sellaisia, että ne keskimääräisesti lisäävät väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. Tässä mielessä sijaishuolto on yksi niitä aloja, joilla väkivallan mahdollisuus kuuluu työn luonteeseen.

Väkivallalla uhkaamisen aiheuttamaa stressiä ei silti pidä väheksyä, uhatun on vaikea tietää kuinka vakava uhka todella on. Lisäksi hänen pitäisi kyetä yhteistyöhön uhkaajan kanssa.

Työpaikkaväkivaltaa koskeva rikoslain muutosesitys on juuri lausuntokierroksella. Mikäli esitetyt muutokset hyväksytään eduskunnassa, kiristyy rikoslaki siten, että suhteellisen lieviinkin pahoinpitelyihin pystytään paremmin puuttumaan (Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla, oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:11).

Kyselyssä kartoitettiin sijaishuollon laatua myös sen kannalta, miten sijoituspaikkoja valvotaan. Puutteita nousi esiin paitsi siinä, että kuntien työntekijät ja lääninhallitukset eivät kaikissa tapauksissa seuraa ja valvo sijaishuoltopaikkoja riittävän tiuhaan. Tämä ei ole hyväksyttävää, ottaen huomioon sen vastuun, joka yhteiskunnalla on sijoitettujen lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen kannalta. Puutteita ilmeni myös lasten mahdollisuuksissa tavata sosiaalityöntekijää. Varsinkin osassa sijaisperheitä tapaamiset olivat aivan liian harvassa. Tilanteissa, joissa asiat lähtevät kehittymään huonoon suuntaan ei lapsia voida suojella, jos tapaamisia ei ole tai ne tapahtuvat vain harvoin.

Huostaanottoja haluttiin nopeuttaa monissa vastauksissa. Keskustelu huostaanoton ja sijoituksen oikeasta ajankohdasta on lastensuojelun ikuisuuskysymys. Syy kysymyksen jatkuvaan ajankohtaisuuteen on siinä, että siihen ei voi antaa yleispätevää vastausta, joka etukäteen voisi ohjata oikeaan ratkaisuun. Kun huostaanotto kajoaa voimakkaasti yksityiselämän ja perhe-elämän alueelle ei siihen voida voimatoimin puuttua kevein perustein. Tästä syystä tulee aina olemaan tapauksia, joissa lapsen huostaanotto ja sijoitus tuntuvat tulevan liian myöhään, tai joissa toisaalta syytetään viranomaisia perustelemattomasta tai mielivaltaisesta puuttumisesta perheen elämään. Vaikka ohjeistuksia ja kriteerejä voidaan tutkimuksen perusteella kehittää ja niiden ennustavuutta parantaa, joudutaan jokainen tapaus kuitenkin harkitsemaan erikseen ja tilanteissa, joissa ratkaisuihin liittyy epävarmuutta. Tästä seuraa, että ratkaisut ovat alttiita kritiikille ja niiden muuttamisen täytyy olla mahdollista ajan kuluessa.

Joissakin vastauksissa vedottiin lapsen saamiseksi siihen, että perheellä oli valmiina olevat tilat, joihin lasta odoteltiin. On selvää, että tilat ovat lasta varten mutta ei päinvastoin. Sijaisperheen kannalta lapsen odottaminen tai menettäminen on tietenkin kuormittavaa. On kuitenkin vaikea nähdä, miten järjestelmä voisi kokonaan välttää tällaisia tilanteita. Ratkaisuja ei voida tehdä sijaisperheen tai laitoksen tarpeista lähtien, vaan niiden tulee tapahtua lapsen kokonaisedun mukaan. Tällöin voi syntyä tilanteita, joissa sijoituspaikkoja on tyhjillään tai sijoituspaikka menettää lapsen, vaikkei sitä haluaisikaan.

Sijaisperheiden lastensuojelulain muutosta koskevat vastaukset kuvastavat sijaisperheiden voimakasta sitoutumista sijoitettuna oleviin lapsiin. Vastaukset osoittavat, että kun lapsi sijoitetaan perheeseen, synnytetään samalla uusi taho, joka pyrkii voimakkaasti vaikuttamaan lapsen tulevaisuuteen. Sijaisperheet näyttävät pyrkivän vahvistamaan omaa rooliaan ja vähentämään biologisten vanhempien asemaa lapsen elämässä. On psykologisesti hyvin ymmärrettävää, että sijoitusperheiden vanhemmat kiintyvät sijoitettuihin lapsiin eivätkä haluaisi enää luopua heistä. Biologisista vanhemmista vastauksissa piirtyvä kuva saattaa tästäkin syystä olla niin negatiivinen. Lapsen vanhempien aktiivisuus tapaamisissa nähdään lapsen kannalta vastauksissa yksinomaan

kielteisenä asiana. Sijoitusperheen kannalta olisi varmaan helpompaa, jos biologiset vanhemmat pysyisivät poissa. Lapsen kannalta tilanne ei kuitenkaan ole yhtä yksinkertainen.

Sijaisperheiden vastauksissa on korostettu nimenomaan lapsen edun huomioon ottamista ensisijaisena perusteena tehdä ratkaisuja. Vastauksissa on silloin ollut ikään kuin sisällä oletus siitä, että lapsen biologisten vanhempien käsitys on heidän omansa, kun taas sijaisperheen näkemys edustaa lapsen todellista etua. Näin tietysti monissa tapauksissa onkin. Asetemallisesti tilanne kuitenkin muistuttaa tilannetta, jossa eroavat vanhemmat riitelevät lapsen huollosta ja kokevat molemmat itse edustavansa asiassa lapsen todellista etua, kun taas toisen puolison nähdään edustaa vain omia itsekäitä näkemyksiään.

Asiakassuunnitelmien olemassaoloa käsitelleessä kysymyksessä tuli ilmi, että asiakassuunnitelmat puuttuvat useimmin juuri sijaisperheiden lapsilta. Nyt avovastauksessa esiin nousseet jännitteet saattaisivat osaltaan helpottaa, mikäli lapsille olisi olemassa asiakassuunnitelmat, joiden perusteella myös lapsen hoidon tulevaisuudennäkymät olisivat hyvissä ajoin jäsentyneet myös sijaisvanhempien mielissä.

Jälkihuollosta syntyy avovastausten perusteella melko synkkä kuva. Vain 23 prosenttia vastaajista arvioi sen toteutuvan hyvin. Avovastausten perusteella kyse näyttää olevan siitä, että kunnat eivät resursoi jälkihuoltoa ja monet nuoret joutuvat omilleen ilman riittävää tukea ja valmistautumattomina. Jälkihuoltoon kaivataan siis lisää resursseja. Normaali tilanne ei ole se, että 18-vuotias joutuu yhtäkkiä selviytymään ilman aikuisen tukea. Muodollinen aikuistuminen ei lopeta vanhemman tukea niilläkään aikuistuvilla nuorilla, jotka itsenäistyvät alkuperäisestä kodistaan.

5 Tiivistelmä

Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia toteuttivat yhteistyössä Ammatillisten Perhekotien Liiton ja Perhehoitoliiton kanssa touko-kesäkuussa 2009 kyselyn, jossa selvitettiin sijaishuollossa työskentelevien näkemyksiä alan tilasta ja työolosuhteista. Määräaikaan mennessä kyselyyn oli tullut yhteensä 563 vastausta. Tässä raportissa tarkastellaan vuonna 2009 sijaishuollon tehtävissä toimineiden vastauksia, joita oli 511.

Kyselyssä kartoitettiin ja vertailtiin eri sijaishuoltomuodoissa eli laitoksissa ja ammatillisissa perhekoteissa työskentelevien sekä toimeksiantosopimussuhteessa olevien perhehoitajien eli sijaisvanhempien näkemyksiä työolosuhteista ja alan tilasta sekä keskeisistä kehittämistarpeista.

Sijaishuollon resursseja ja laatua käsittelevät kysymykset osoittivat, että useimmissa kysymyksissä parhaat resurssit olivat ammatillisilla perhekoteilla. Myös lapsille saatavat tuet olivat ammatillisissa perhekoteissa parhaiten resursoituja. Lisäksi vastaajan asemalla oli vaikutusta. Johtajat ilmoittivat työntekijöitä useammin saavansa riittävästi koulutusta ja työnohjausta.

Useimmissa kysymyksissä heikoimmat resurssit olivat sijaisvanhemmilla. Selvitys osoitti monessa kohtaa perhehoitoa koskevan lainsäädännön uudistamisen välttämättömyyden. Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on erityisen huolestuttavaa, että vain harvalla sijaisperheeseen sijoitetuilla lapsella oli mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijäänsä useita kertoja vuodessa. Lähes viidennes sijaisvanhemmista kertoi, ettei lapsilla ollut lainkaan mahdollisuutta tavata sosiaalityöntekijäänsä.

Sijaishuollon laadun arvioinnin ja valvonnan kannalta tilanne on huolestuttava. Lähes viidennes vastaajista totesi, ettei sijoittajakunnan tai sijoituskunnan työntekijä ollut käynyt heidän luonaan seuranta- tai valvontakäynnillä edellisen vuoden aikana.

Sijaishuollon rajoituksia koskevia säädöksiä piti yli puolet vastaajista selkeinä, mutta noin viidesosa oli sitä mieltä, että rajoitussäännökset ovat epäselviä.

Jälkihuolto kokonaisuutena ei ole kyselyn valossa tyydyttävällä tolalla. Vain 23 prosenttia vastaajista arvioi sen toteutuvan hyvin. Avovastausten perusteella kyse näytti olevan siitä, että kunnat eivät resursoi jälkihuoltoa ja monet nuoret joutuvat omilleen ilman riittävää tukea ja valmistautumattomina.

Väkivaltaa oli vastaajiin kohdistunut eniten lasten ja nuorten taholta, sitä oli kokenut edeltäneen vuoden aikana kolmasosa vastaajista. Lasten vanhempien tekemää fyysistä väkivaltaa oli joutunut kokemaan edeltäneen vuoden aikana 0,8 prosenttia vastaajista. Koetun väkivallan aiheuttamat vammat olivat yleensä lieviä. Lasten vanhempien väkivallalla uhkailua oli vastaajista edellisen vuoden aikana kokenut 16 prosenttia vastaajista.

Sijaishuollon kehittämistä koskevilla kysymyksillä vastaajat nostivat esiin ennen kaikkea resurssit. Tämä tuli esiin erityisesti sijaisvanhempien vastauksissa. Sijaisvanhemmat kaipaavat resursseja ennen kaikkea itselleen ja lapsilleen. Ammatilliset perhekodeit taas nostivat esiin sosiaalityöntekijöiden resurssit ja koulutuksen.

Myös laitosten vastauksissa viitattiin resurssitarpeisiin, mutta ammatillisten perhekotien tapaan niissä toivottiin lisää resursseja myös sosiaalityöhön. Lisää mahdollisuuksia haluttiin laitosten omille lapsille suunnattuun terapiaan.

6 Lähteet

Archard, David: The UN convention on the rights of the child: some philosophical thoughts. Esitys Pohjoismaisessa lastensuojelukongressissa Bergenissä 9.9.2009.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005.

Lapsen oikeuksien sopimus. Ulkoministeriön julkaisuja 1/1993.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:11

Perhehoitajalaki 312/1992.

Sosiaalialan koulutukset ja kelpoisuudet. http://www.talentia.fi/files/1662_Kelpolakiopas2005.pdf

www.sosiaaliportti.fi

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

